

XXXII. OTDK

Az előzetes letartóztatás és a helyettesítő intézkedések

Írta: Kárpáti Viktor, V. évfolyam

Nappali tagozat

WGOGJA

Konzulens: Dr. Ihász Sándor megbízott oktató és

Dr. Deres Petronella Tanszékvezető egyetemi docens

Büntetőjogi, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Lezárva:
2014. november 1.

Tartalom

I.	Bevezetés	4
II.	Az előzetes letartóztatás	4
II/1.	Az előzetes letartóztatásról általában	4
II/2.	Az előzetes letartóztatás elrendelésének okai	7
II/3.	Az előzetes letartóztatás elrendelése	11
II/4.	Az előzetes letartóztatás tartama	14
II/5.	Az előzetes letartóztatás maximális időtartama	17
II/6.	Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata	19
II/7.	Az előzetes letartóztatás megszűnése és megszüntetése	20
II/8.	A gyakorlatban az előzetes letartóztatás időtartama az alábbiak szerint alakul	20
II/9.	Az előzetes letartóztatás garanciális szabályai, a jogorvoslatok	21
III.	A házi őrizet	23
III/1.	A házi őrizetről általában	23
III/2.	A házi őrizet elrendelésének feltételei	23
III/3.	A házi őrizet elrendelése	24
III/4.	A házi őrizet szabályainak megszegése	24
III/5.	A házi őrizet ellenőrzése elektronikus eszköz útján	25
III/6.	A házi őrizet gyakorlata	27
IV.	A lakhelyelhagyási tilalom	28
IV/1.	A lakhelyelhagyási tilalom jogkorlátozó tartalma	28
IV/2.	Az intézkedés elrendelésének okai, általános feltételei	28
IV/3.	A lakhelyelhagyási tilalom elrendelése, konkrét korlátozásai	31
IV/4.	A lakhelyelhagyási tilalom időtartama, felülvizsgálata	32
IV/5.	A lakhelyelhagyási tilalom megszűnése, megszüntetése	32
IV/6.	A terhelt jogi helyzete a lakhelyelhagyási tilalom során	33
IV/7.	A lakhelyelhagyási tilalom gyakorlata	33
V.	Az óvadék	34
V/1.	Az óvadékról általában	34
V/2.	Az óvadék a hatályos Büntetőeljárásban	35
V/3.	Az óvadék összege	36

V/4. Az óvadék elrendelésének időbeli korlátja	38
V/5. Az óvadék letétele	39
V/6. Eljárási szankciók az óvadék körében.....	39
V/7. Az óvadék visszaszolgáltatása	40
V/8. Az óvadékkal kapcsolatos jogalkalmazási kérdések	40
V/9. Az óvadék a gyakorlatban	41
VI. Összefoglalás, záró gondolatok:.....	41
Források:	44

I. Bevezetés

Az előzetes letartóztatás és az azt helyettesítő intézmények elmélete, gyakorlata és garanciális rendszere

A büntetőeljárás során alkalmazott kényszerintézkedések többféle, az Alaptörvény által biztosított alapjogot korlátoznak. Ez alapján különíthetők el a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések a tulajdont, a vagyoni jogokat, vagy a tulajdonjogot korlátozó kényszerintézkedésektől. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések közül is azonban a gyakorlat során kiemelkedik az előzetes letartóztatás, mely mind alkalmazásának gyakoriságában, mind alapjog-korlátozásának mértékében kirívóan elkülönül a többi intézménytől. Dolgozatom során igyekszem megvizsgálni és részletesen kifejteni az előzetes letartóztatás részletszabályait, alkalmazásának körülményeit, majd ezt követően a büntetőeljárásban alkalmazható, az előzetes letartóztatást helyettesítő intézményeket veszem sorra. Vizsgálódásom célja nem kevesebb, mint hogy kiderítsem, a magyar jogalkotó élt-e azon lehetőséggel, hogy az előzetes letartóztatást teljes egészében kiváltó intézményeket alapítson, s ezzel az előzetes letartóztatások számát a legkisebbre redukálja, avagy ezen intézmények alkalmazásának azért alacsony a száma, mert a kötelező szabályok garanciarendszere nem felel meg a követelményeknek, s a helyettesítő intézmények használhatósága korlátozott.

A dolgozat elkészítéséhez igénybe veszem a Legfőbb Ügyészség statisztikai adatbázisát, ezzel vizsgálva fejtegetésemet annak gyakorlati oldaláról, hogy a jelenlegi magyar jogalkalmazásban a helyettesítő intézményekkel milyen mértékben élnek, s a kapott eredmény minek köszönhető?

II. Az előzetes letartóztatás

II/1. Az előzetes letartóztatásról általában

Amint az a jelenlegi Büntetőeljárásról szóló, 1998. évi XIX. törvény személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseinek jelentőségéből, valamint a szabályozás sorrendiségéből következik, a legfőbb kérdésünk az előzetes letartóztatás részletszabályainak ismertetése kell, hogy legyen. Amint azt a törvény is kimondja, „Az előzetes letartóztatás a

terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt.”¹ A kérdés azonban egyben a büntetőeljárás legproblematisztikusabb intézménye már a kezdetektől fogva. Ennek oka az, hogy az ártatlanság vélelmének értelmében senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg, és – az alkotmányos büntetőjog elveinek megfelelően – senki sem sújtható büntetéssel, amíg bűnössége megfelelő eljárásban bizonyítást nem nyer. Látnunk érdemes azt is, hogy az intézmény nem kizárólag a modern büntetőeljárásban vált különösen kényes kérdéssé, hanem az már a Büntető Perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikkben is kurrens problémaként volt jelen.

Az említett törvényben törvényalkotó eleink annak ellenére sem tudtak túllépni az előzetes letartóztatás problematikáján, hogy a Bp. létrehozásával a kor legkorszerűbb kontinentális vegyes rendszerét honosították meg Magyarországon, s ennek jelentősége még most, több, mint 100 évvel később sem tagadható. „Mint Tremmel Flórián írja: ... jogi kultúránk, hagyományaink szerves része, olyan törvényalkotási csúcsteljesítmény, amelyet a magyar büntető eljárásjog újrakodifikálásakor nagymértékben figyelembe kell venni.”²

Az akkori kodifikációs munkálatok során is megjelent azon elv, hogy senkinek nem lehet jogerős bírósági határozat nélkül személyi szabadságát elvonni. A törvény részletszabályaival szűken csak annyiban foglalkoznánk, miszerint az előzetes letartóztatás elrendelésének okaival kapcsolatban szinte ugyanazok a kétségek merültek fel, mint amelyek napjainkban az intézménnyel kapcsolatosan megjelennek.

Az intézkedésnek öt olyan oka volt, amikor a hatóságok elrendelheték:

- a.) Ha valaki a tettest vagy résztett tetten érte, vagy ha a szemtanú által figyelmeztetett tettest elfogta vagy üldözőbe vette. Ez a jogkör ugyanakkor szigorúan korlátozott volt, mert az az állampolgár, aki ezt fogyanatosította, köteles volt a személyt a legközelebbi járásbíróságnak vagy vizsgálóbíróságnak, ügyészségnek, rendőrhatalóságnak átadni.
- b.) Szökés esetében. Ennél az oknál a terhelt azon célú elrejtőzését kell említeni, hogy az eljárás alól magát kivonja. Azonban ugyanerre az okra alapozta az elfogást az a tény vagy körülmény is, ha bizonyíték volt arra nézve, hogy a terhelt előkészületet tett a szökésre, illetve ha attól azért lehetett tartani, mert:

¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 129. § (1) bekezdés

² Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest, 2000.

- a terheltnek állandó tartózkodási helye vagy keresete nem volt,
- ismeretlen volt és igazolni sem tudta magát,
- az alkalmazandó büntetés várható súlya készítette volna szökésre a terheltet.

Ekkor a terhelt személyes viszonyaival kapcsolatban is vizsgálandó kellett. A leghevesebben – csakúgy, mint manapság – ezen okot támadták a korabeli források szerint, emellett az összes, veszélyt megalapozó körülményt támadták. E legutolsó fordulatot például azért, mert az ellenvélemények szerint a korszerű törvényhozásnak túl kellene lépnie a magyar jogfejlődés azon szokásán, hogy a főbenjáró bűncselekmények esetében a terhelt feltétlenül letartóztatható és a bírónak kellene mérlegelnie ebben a kérdésben.

c.) Collusió avagy összejátszás esetében.

d.) Ha a terhelt nem magyar honos, és tartani lehet attól, hogy nem garantált az eljárási cselekményeken való részvétele.

e.) Praeventio esetében, ha újabb bűncselekményt követett el, vagy azt megkísérelte.

Látható tehát, hogy komoly párhuzamokat lehet felfedezni a több, mint száz éves Bp. és a mai büntetőeljárási szabályozás között. A későbbiekben azonban elsősorban a hatályos joganyaggal érdemes foglalkoznunk, ezt a kitekintést csak azért tettük, hogy a paralel jelenségekre is rávilágítsunk.

Az nem csak az alkotmányjogi, illetve a büntető eljárásjogi alapelvekből szűrhető le, hogy az előzetes letartóztatásnak nem szabad büntetésnek lennie, mivel nem az elkövetett cselekményért kiszabott joghátrányként jelenik meg, hanem kényszerintézkedésként. Ennek alapján kizárólag a büntetőeljárás akadálytalan és eredményes lefolytatását kell biztosítani. Azonban az előzetes letartóztatás tényleges hatása tekintetében a mai magyar szabályozásban gyakorlatilag nem különbözik a jogrendszer által ismert legsúlyosabb büntetéstől, a szabadságvesztéstől. Eszerint a bűnösnek még nem talált, sőt, a későbbiekben akár fel is mentett terhelt szubjektív szemszögéből nézve az esetek túlnyomó többségében nincs jelentős különbség a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás között. Mindkettő a személyes szabadság elvonásával jár és mind a kettőt ugyanolyan vagy hasonló jellegű intézményekben, ugyanolyan vagy hasonló (sőt, az néha kedvezőtlenebb) körülmények között hajtják végre.³ Ezek alapján az előzetes letartóztatást joggal nevezhetjük az egyik legsúlyosabb, sőt legkíméletlenebb beavatkozásnak az ember jogaiba egy büntetőeljárás során. Hiszen nem csak

³ Kádár András Kristóf: A vétkesség védelme; Magyar Helsinki bizottság kiadása, Budapest 2004.

az ember mozgásszabadságát szűkíti le néhány négyzetméternyi területre, hanem az addigi életvitel lehetőségétől is oly módon fosztja meg, amiből deprimált helyzetbe is kerülhet a terhelt. Szintén kényes kérdés az is, hogy az előzetes letartóztatásnak gyakorlati hatásaként gyakran jelentkezik, hogy jelentősen korlátozza a védelem személyesen történő ellátásának lehetőségét is.

Kijelenthető az is történeti és nemzetközi távlatból, hogy a büntetőeljárás kódexek és egyéb törvények mindig nagy figyelmet fordítottak az előzetes letartóztatás jogi szabályozására, s ezen belül négy kérdéscsoporttal különösen sokat foglalkoznak:

- az előzetes letartóztatás elrendelésének céljával és okával;
- melyik szerv jogosult az előzetes letartóztatás elrendelésére;
- milyen időtartamra szólhat az előzetes letartóztatás;
- mi a letartóztatott jogi helyzete, milyen jogai vannak.

A továbbiakban mi is ezen a vonalon szeretnénk megállapításokat tenni, s a dolgozat egyik célja az lenne, hogy azzal foglalkozzunk, hogy milyen helyettesítő intézkedésekkel, milyen hatékonysággal lehetséges az előzetes letartóztatást kiváltani.

Az intézkedés célja tehát mindig eljárásjogi és nem büntetőjogi természetű cél, többek között különösen az, hogy a terhelt a hatóság, a bíróság által elérhető legyen, jelenléte az eljárásban mindig biztosított legyen, és hogy szabadlábon hagyása a bizonyítást ne veszélyeztesse.

II/2. Az előzetes letartóztatás elrendelésének okai

Az előzetes letartóztatás okairól azt azért érdemes megjegyeznünk, hogy a Be. 129. §-ban szabályozott okok azért módosultak az 1896. évi Bp.-hez képest, annál sokkal lényegre törőbbek, ugyanakkor természetesen mindegyikről érdemes pár szót szólni.

Az előzetes letartóztatás elrendelésének van általános és vannak különös feltételei. Az általános feltétele az, hogy a bűncselekmény elkövetésének – a terheltet terhelő – megalapozott gyanúja legyen, mely bűncselekmény szabadságvesztéssel legyen büntetendő, és a büntetőeljárásnak ne legyen törvényes akadálya.⁴

A különös letartóztatási okok ugyanakkor két főbb csoportba sorolhatók. Az első, a) pontban megjelölt ok már megtörtént eseményeket, tényeket jelöl meg az intézkedés

⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 306. oldal

elrendelésének feltételül, a további pontokban azonban a jövőben bekövetkező nemkívánatos események veszélyére utal. Az ok megállapítása az a) pontban megadott esetben egyszerűen egy tény megállapítása lehet, és ez önmagában az előzetes letartóztatás elrendeléséhez vezet, ha az általános feltételek is fennállnak.

A másik csoportban pedig olyan, a törvényben meg nem nevezett körülmények megállapítására van szükség, amelyekből legalább következtetni tud a hatóság a törvény által nem kívánt következmények beálltának valószínűségére.

A szökés és az elrejtőzés egyaránt a tartózkodási hely eltitkolását jelenti, a szökés azonban titkon való eltávozás az ismert tartózkodási helyről, ha összefügg a büntetőeljárással, tehát például az őrizetből vagy az elfogás előtt a cselekmény várható következményei miatt történik. Ezzel szemben az elrejtőzés a rejtékhelyen való tartózkodás, eltávozás nélkül, de akár az is elrejtőzésként bírálendő el, ha a terhelt a küllemét a felismerhetetlenségig megváltoztatja.⁵

A jogszolgáltatási gyakorlat talán leggyakrabban a b) pontban meghatározott okra hivatkozik, tehát a szökés, elrejtőzés veszélyére. Ennek veszélyét, bekövetkezését különösen akkor tarthatjuk valószínűnek, ha a törvény a bűncselekményre súlyos büntetést helyez kilátásba. A bírósági gyakorlatban többször rámutattak arra, hogy egyedül a várható büntetés nagysága nem lehet mindig elegendő alap az előzetes letartóztatás elrendelésére. Vizsgálni kellene ugyanis a terhelt személyi körülményeit is, amelyek gátolják, vagy éppen generálhatják a szökés, elrejtőzés lehetőségét. A gyakorlat szerint, ha az eljárás tárgya olyan bűncselekmény, amelynek ötévi vagy ennél nagyobb szabadságvesztés a törvényes büntetési tétele, ez már okot adhat az előzetes letartóztatásra.

A nagyságrendiséget egy kúriai döntés is körülírja, mégpedig a Kúria Bkf. III. 1.517/2012. számú. Ebben az elvi határozatban fogalmazták meg, hogy „Ha az emberölés büntetnének életfogytig tartó szabadságvesztéssel is fenyegetett súlyosabb minősítését öt körülmény is megállapíthatóvá teszi, akkor ez a terhelt szökésének, elrejtőzésének veszélyét oly mértékben alapozza meg, hogy azzal szemben a terhelt kedvező személyi körülményeire hivatkozás súlytalan, s az előzetes letartóztatásnál enyhébb kényszerintézkedés elrendelése szóba sem kerülhet.”⁶

⁵ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 307. oldal

⁶ Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok 62. évfolyam, 2014. január, HVG Orac Kiadó, Kúria Bkf. III. 1.517/2012.

A törvény b) pontjában nem elégszik meg a szökés, elrejtőzés veszélyével, mint letartóztatási okkal, hanem kijelenti azt is, hogy ha más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekménynél a terhelt jelenléte másként nem biztosítható, ugyanúgy az előzetes letartóztatásnak lehet helye. Ilyen más ok lehet az, hogy nincs olyan lakhelye, ahonnan idézhető lenne, vagy gyakran tartózkodik ismeretlen helyen. Az is indok lehet, hogy folyamatosan polgári engedetlenséget tanúsít az idézéssel szemben, mellyel a tárgyalást teljesen megbénítja. Ebben az esetben a törvény célja teljesen egyértelmű: A terhelt mindenképpen jelenléte az eljárási cselekményeknél.

A c) pontban meghatározott előzetes letartóztatási okot már a Bp. is ismerte, igaz akkor még collusió néven említették, ma inkább az összejátszás kifejezés alkalmazott. E szerint amennyiben a terhelt másokkal együttműködve nehezítené meg az eljárást, vagy megpróbálná veszélyeztetni a bizonyítást, elrendelhető az előzetes letartóztatás. Az tehát nem feltétlenül eleme az oknak, hogy a terhelt más személyekkel összejátszva veszélyeztesse a bizonyítást, mivel a tárgyi bizonyítékok eltüntetésével, okiratok meghamisításával, eltüntetésével vagy más módon a terhelt egyedül is előidézheti a bizonyítás veszélyeztetését.

A d) pontban megfogalmazott indok, tehát a bűnismétlés veszélye olyan ok, melyre az általános vélemény szerint a bűncselekmény motívumából, a terhelt személyi körülményeiből, elszántságából lehet következtetni.

A Kúria Bkf. III. 1.517/2012. számú elvi határozatában található erre egy különösen jó példa, miszerint: „A bűnismétlés veszélyét – mint további előzetes letartóztatási okot – megalapozza az a tény, hogy a terheltek közel másfél éven át követték el a törvényi egységbe foglalható ölési cselekményeiket, valamint azokat a sorozat-bűncselekmények megállapítására alkalmas további cselekvősegeiket, amelyeknek a bűnüldöző hatóság vetett véget.”⁷

Továbbá a Legfelsőbb Bíróság egyik állásfoglalásában is szól a bűnismétlés veszélyének súlyáról. Eszerint „A bűnismétlés megalapozott veszélye közömbösítheti az előzetes letartóztatásban töltött idő – nem jogerős szabadságvesztés tartamához viszonyított – nagyságának a szökés, elrejtőzés veszélyét csökkentő jelentőségét.”⁸ Eszerint tehát a szökés, bűnismétlés veszélyét igen alaposan meg kell, hogy vizsgálja a bíróság, és csak igen indokolt esetben dönthet ez alapján az előzetes letartóztatás elrendeléséről.

⁷ Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok 62. évfolyam, 2014. január, HVG Orac Kiadó, Kúria Bkf. III. 1.517/2012.

⁸ Bírósági Határozatok 60. évfolyam, 2012. február, HVG Orac Kiadó, Legfelsőbb Bíróság Bkf. III. 25/2011.

Azonban a feltétel, miszerint az intézkedést végre lehet hajtani azon, akiről megalapozottan feltehető, hogy szabadlábon hagyási esetén szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el, egyes vélemények szerint igen erős alkotmányossági kételyeket vet fel. Ennek oka, hogy olyan tényezőt tesz meg ugyanis az előzetes letartóztatás lehetséges alapjául, mely egyáltalában véve nem kapcsolódik ahhoz az eljáráshoz, amelynek keretében az intézkedés elrendelésére sor kerül, és ezért nem is lehet az adott eljárás lefolytatását biztosító eszköznek.

Ezzel kapcsolatban a régi Be., azaz az 1973. évi I. törvény hasonló, de nem csak szabadságvesztéssel fenyegetett, hanem bármilyen újabb bűncselekmény elkövetésének veszélye esetén lehetőségként adott rendelkezésére vonatkozó 26/1999. (IX.8.) határozatában az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „az állami büntető igény érvényesítése érdekében a társadalom védelme, a közérdek szempontjából alkotmányosan is szükséges és indokolt annak lehetővé tétele, hogy az állam a bűncselekmény alapos gyanújával terhelt személyt szabadságától időlegesen megfossza a büntetőjogi felelősségre vonás megghiúsításának megakadályozása érdekében. [...] A személyes szabadságnak a jogerős ítélet előtti megvonására, az előzetes letartóztatásra azonban csak akkor kerülhet sor, ha céljai – a büntető igény érvényesítése érdekében a terhelt jelenlétének, illetve az eljárás sikerének biztosítása – más eszközökkel nem valósíthatók meg.”⁹ Ebben a döntésében tehát az Alkotmánybíróság is hangsúlyozta, hogy az előzetes letartóztatás célja az adott büntetőeljárás sikerének biztosítása, egyszóval az, hogy a terhelt megjelenjen, ha idézik, ne tüntesse el a bizonyítékokat, ne félemlítse meg a tanúkat, stb. Eszerint az intézmény alapvetően célhoz kötött kell, hogy legyen.

Ezzel szemben a fent említett ok nem az adott eljáráshoz és annak sikeréhez, mint alkotmányosan elfogadható célhoz kapcsolódik, hanem tulajdonképpen általános bűnmegelőzési törekvéseket szolgál. Ugyanakkor ezen az alapon elviekben akár egy börtönből szabaduló többszörös visszaeső személyes szabadságát is el lehetne vonni (vagy ki sem kéne engedni), hiszen akár róla is megalapozott lehet a feltevés, hogy újabb ilyen bűncselekményt fog elkövetni. Bizonyos hangok sajnálatosnak nevezik azt, hogy az Alkotmánybíróság határozatában ezt elfogadhatónak találta, s ezzel gyakorlatilag legitimálta is. Ezzel kvázi lerontotta saját korábbi megállapításának erejét.

⁹ Alkotmánybíróság 26/1999. (IX.8.) számú határozata

Az általános bűnmegelőzési szempontok figyelembe vétele meglehetősen absztrakttá teheti az intézkedés alapjául szolgáló veszélyt, mert az adott eljárás megghiúsításának lehetősége sokkal konkrétabban jelentkezik és ezért könnyebben ellenőrizhető is, mint a Büntető Törvénykönyvben szereplő több száz, szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény bármelyikének elkövetésének veszélye, s ez felveti az önkényes jogalkalmazás lehetőségét ezen a kényes területen.

II/3. A előzetes letartóztatás elrendelése

A büntetőeljárás szabályainak értelmében az előzetes letartóztatás elrendelésére kizárólag a bíróság lehet jogosult. A szabályozás kiegészítéseként pedig az, hogy az eljárás nyomozási szakaszában pedig kizárólag az ügyész indítványára a nyomozási bíró, a bírósági eljárás szakaszában indítványra vagy e nélkül az eljáró bíróság lehet az a szerv, amelyik elrendeli az intézkedést.

Amennyiben az intézkedést az ügyész indítványozza, úgy az ügyész indítványába a terhelt, illetve védője betekinhet. Ezt az álláspontot több oldalról is megtámogatja a hatályos büntetőeljárás kódex. Először is a 43. § (2) bekezdésének b.) pontja alapján a terheltnek joga van ahhoz, hogy „az eljárás során az őt érintő iratokba betekintsen.” Másodszor a védő önjogon kötelességét látja el akkor, amikor a terheltet érintő iratokba betekint. A törvény így nyilatkozik erről: „A védő a védelem érdekében az ügyben tájékozódhat, a jogszabályokban biztosított lehetőségek és feltételek keretei között adatokat szerezhet be és gyűjthet.”¹⁰ Ugyanezen az állásponton volt a Büntető Kollégium is, amikor a 2/2013 (III.3.) számú BK véleményében kimondta, hogy a 211. § (1) bekezdés alapján az indítványba nem csak, hogy betekintést kell engedni, de azt a terheltnek, illetve védőjének meg is kell küldeni, továbbá: „Ha az indítvány tárgya előzetes letartóztatás elrendelése, a gyanúsítottak és a védőnek megküldött indítványhoz csatolni kell azoknak a nyomozási iratoknak a másolatát, amelyekre az indítványt alapozzák.”¹¹ Ebben a tekintetben tehát a védelem garanciális alapjoga teljes körűen érvényesül, másként a védő sem tudná az indítványt megalapozottan támadni.

Az előzetes letartóztatást határozatban kell elrendelni, s ez megtámadható fellebbezéssel. Fontos szabály az, hogy a kizárási regulák alapján a nyomozási bíró a továbbiakban nem járhat el a büntetőeljárásban, azonban ahogyan azt a Kúria elvi határozatában kimondta, „A törvényszék egyesbírája az előzetes letartóztatás egy éven túli

¹⁰ 1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról 50. § (2) bekezdés

¹¹ 1998. évi XIX. törvény 211. § (1) bekezdés

meghosszabbítása tárgyában nem nyomozási bíróként dönt, nem a nyomozási bíró feladatát látja el, így ez okból az ügy érdemi elbírálásából nincs kizárva.”¹²

Ha a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, az intézkedés az előterjesztés előtt nem rendelhető el. A határozat indokolásában az indítvány lényegét, a bűncselekmény rövid elírását és minősítését, az indítvány törvényi feltételeinek fennállását, vagy azok hiányát kell leírni, és hasonlóak a szabályok a vádemelés után eljáró bíróság határozatára is. A határozatban meg kell jelölni azokat a tényeket vagy körülményeket, amelyekből a bíróság következtetett a törvényben megjelölt nem kívánt következményre, illetőleg amelyek az előzetes letartóztatást szükségessé teszik. E feladatot mindig arra a bűncselekményre és annak a terheltnek a körülményeire, sajátosságaira figyelemmel kell teljesíteni, amely miatt, illetőleg akivel szemben az eljárás folyik.

Mivel az elrendelés egy kényszerintézkedés egyik, ha nem a legfontosabb kérdése, ezért szükséges ennek a gyakorlatával egy kicsit megismerkednünk. Az előzetes letartóztatás elrendelésének és meghosszabbításának szemszögéből ugyanis a nyomozás tekinthető a legösszetettebb szakasznak, míg ugyanis a vádirat benyújtása után az ügyben eljáró bíróságnak az ügy minden irata a rendelkezésére áll, így van lehetősége behatóan vizsgálni az okok fennállását, addig a nyomozási bíró csak azokat a tényeket ismeri meg, amelyeket az ügyész elé tár. A szabályok szerint a nyomozási bíró csak a törvényi előfeltételeket, a büntetőeljárás esetleges akadályait és az indítvány megalapozottsága iránt támasztható ésszerű kételyeket vizsgálja meg, valamint a vizsgálat kiterjed a gyanúsított személyi körülményeire is. Ezen kívül a nyomozási bíró előtti eljárásban a terhelt és a védő csak korlátozásokkal ismerheti meg az indítványt előterjesztő ügyész bizonyítékait. Ezt ugyan a Be. 186. § (2) bekezdése korlátozza csak, amely azt mondja ki, hogy az egyéb iratokat akkor ismerheti meg a gyanúsított, a védő és a sértett, ha az a nyomozás érdekeit nem sérti. Ez tehát nem a legsúlyosabb korlátozás, de korlátozásként ettől függetlenül lehetséges.

A Be. 136. § (1) bekezdése alapján az eljáró hatóságoknak arra kell törekednie, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legkisebb ideig legyen fenntartandó. Az FB 2007.El.IV.C.4/13 számú belső vizsgálati anyag is ezt támasztja alá. Mivel a nyomozási bíró célja ez alapján az, hogy a lehető legenyhébb kényszerintézkedést szabja ki, - hiszen a szabadlábon való védekezés fő szabálya alól csak a törvényben meghatározott esetekben lehet kitérni- ezért egyértelmű az, hogy az ügyészi indítvány a nyomozási bírót csak az enyhébb

¹² Kúriai Döntések Bírói Határozatok, 2013. február, HVG Orac Kiadó, Kúria Bfv. III. 427/2012.

kényszerintézkedés alkalmazása irányában nem köti. Ebből kifolyólag tehát az indítványtól eltérően ugyan rendelhet el egyéb kényszerintézkedést, vagy el is utasíthatja az ügyészi indítványt.

Az indítványhoz kötöttség a másik irányból is igaz: Ha a terhelt, illetve védője nem terjeszt elő szabadlábra helyezési, vagy enyhébb kényszerintézkedésre irányuló indítványt, a nyomozási bíró erről sem rendelkezhet. Visszatérve tehát: Amennyiben az ügyész például az előzetes letartóztatás helyett házi őrizetre tenne indítványt, a nyomozási bíró ezen nem terjeszkedhet túl. Ugyanakkor fontos a nyomozási bíróval kapcsolatban az, hogy másik különös okból viszont az indítvány ellenére is elrendelheti az előzetes letartóztatást. Más kényszerintézkedésről viszont csak akkor határozhat, ha azt az ügyész vagy a védő előterjesztette.¹³

Amennyiben a nyomozó hatóság a nyomozás során az összegyűjtött információk alapján úgy látja, hogy fennállnak az intézkedés elrendelésének feltételei, erről előterjesztésben tájékoztatja az ügyészt. Dacára annak, hogy a Be. rendelkezései szerint fő szabályként az ügyész rendelkezik a nyomozásról, a nyomozó hatóság önálló nyomozása pedig kivételes lehetőség, a gyakorlatban kijelenthetjük, hogy továbbra is a nyomozó hatóság a nyomozás tényleges „ura”, és egyes vélemények szerint az ügyészek továbbra sem követik minden esetben szorosan figyelemmel az egyes ügyeket. Az ügyészi indítványozás kötelezettsége éppen ezért azt hivatott biztosítani, hogy ha felmerül az elrendelés lehetősége, az ügyész mindenképpen megvizsgálja az ügyet.

A védőügyvédek általános véleménye az, hogy az ügyészek szinte automatikusan továbbítják a nyomozó hatóságok javaslatát az illetékes bíróságokhoz, s azt ezek alapján gyakran tekintik csupán formalitásnak, az ügy behatóbb vizsgálata nélkül elrendelik az intézkedést. A hozzáférhető statisztikai adatok úgy tűnik, alátámasztják ezen állítást. A 2013. évben az összesen 8051 előterjesztésből az ügyész 6442 esetben (tehát 80 %-ban) indítványt is tett az előzetes letartóztatásra, a bíróság pedig 6098 esetben (ez 91,4 %-os arány) helyt

¹³ <http://gaudinagytamás.hu/sites/default/files/FB%20belso%20jelentes2007.pdf> 3. oldal

adott az indítványnak. 515 esetben (7.7 %) nem rendelte el az előzetes letartóztatást, a fennmaradó esetekben pedig valamilyen egyéb kényszerintézkedést rendelt el.¹⁴

Ezt a statisztikai adatot tekinthetjük úgy is, hogy „sem az ügyész, sem a bíróság nem fordít különösebben nagy gondot arra, hogy az elrendelés megalapozottságát, hovatovább az ellenérveket alaposan vizsgálja, hanem esetleg kétes esetben is indítványozza, illetve elrendeli az előzetes letartóztatást a nyomozóhatóság előterjesztése alapján.”¹⁵ Ugyanakkor ezt más nézőpontból is vizsgálhatjuk, ugyanis az, hogy az ügyészség a megadott arányokban nem tett indítványt az elrendelésre, éppen a szigorú szakmai ellenőrzés jeleként is felfogható. Az is igaz természetesen, hogy a hosszú idő alatt kikristályosodott gyakorlat alapján a nyomozó szervek általában meg tudják állapítani, hogy milyen bűncselekmények milyen elkövetőit „szokás” az intézkedés alá vonni, s vitás helyzetekben túlnyomórészt élőszóban, vagy telefonon előzetesen konzultál az ügyészséggel, és ha nyilvánvalóvá válik, hogy az ügyészség nem látja indokoltnak az előzetes letartóztatás elrendelését, nem próbálkozik az előterjesztéssel.¹⁶

Bizonyos vélemények szerint az előzetes letartóztatás elrendelésére tett indítvány ténybeli megalapozottságával szemben eltérő követelményeket volna érdemes támasztani a nyomozás kezdeti és későbbi szakaszában. A nyomozás korai szakaszában ugyanis nehéz a terhelt felelősségét kimerítően igazoló meggyőző bizonyítékokat szolgáltatni, ha azonban az előzetes letartóztatás elrendelése az elsődleges adatok alapján történt, és kiderül, hogy később sincs több bizonyíték a hatóság előtt, sokkal szigorúbb feltételekkel volna csak megengedni az előzetes letartóztatás meghosszabbítását, mint jelenleg.¹⁷ Ezzel pedig eljutottunk az előzetes letartóztatás hosszáig, mely szintén kardinális kérdés a büntetőeljárás jogban, és egy friss jogeset is tartozik a legújabb módosításához.

II/4. Az előzetes letartóztatás tartama

A Be. 136. § (1) bekezdése alapján az eljáró hatóságoknak arra kell törekednie, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legkisebb ideig legyen fenntartandó.

¹⁴ A Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, <http://www.mklu.hu/repository/mkudok2832.pdf>, 49. oldal

¹⁵ Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Budapest, Osiris kiadó, 2000.

¹⁶ Bócz Endre igazságügyi minisztériumi főtanácsadó, volt fővárosi főügyész írásbeli észrevétele Kádár András Kristóf – A vétkesség vélelme című kiadvány alapját képező vitaanyagra.

¹⁷ Diczig István ügyvéd észrevétele Kádár András Kristóf – A vétkesség vélelme című kiadvány alapját képező vitaanyagra.

Garanciális szempontból az egyik legfontosabb rendelkezés az előzetes letartóztatás időtartamának pontos meghatározása, s ennek a hatályos Be. a vádemelés előtti időszakban meglehetősen konkrét, hónapokban meghatározott határidőt állapít meg. Mindazonáltal a vádemelés utáni szakban már kevésbé konkrét és lényegében az előzetes letartóztatással kapcsolatos határidőket bizonyos eljárási fázisokhoz kapcsolja.¹⁸ Ennek megfelelően tehát a tartam vonatkozásában a vádemelés előtti és utáni eljárási szakaszt el kell határolnunk.

Az előzetes letartóztatás időtartamának meghatározása a vádemelés előtt

Ha az intézkedést a vádirat benyújtása előtt rendelték el – tehát a nyomozási bíró -, akkor az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb egy hónapig tarthat. A nyomozási bíró ezt alkalmanként legfeljebb három hónappal meghosszabbíthatja, mivel a gyakorlatban előfordul olyan, hogy a nyomozási bíró észleli a neki megküldött nyomozati iratok alapján, hogy a nyomozás nem haladt előre, a rendőrök nem végeztek eljárási cselekményeket. Az is előfordulhat, hogy a nyomozó hatóság a nyomozást befejezte, viszont az előzetes letartóztatás határideje lejárna, és az ügyésznek már nem lenne módja a vádirat benyújtására, s ilyenkor a vádirat megszerkesztésére az ügyész nem három, hanem egy hónap hosszabbítást kér.

Ez a jog a nyomozási bírót legfeljebb az elrendelésétől számított egy évig illeti meg és ezt követően a nyomozási bíró eljárására vonatkozó szabályok szerint a törvényszék egyesbíróként eljárva, alkalmanként két hónappal hosszabbíthatja meg az intézkedést. A vádirat benyújtását megelőző szakaszban, az előzetes letartóztatás lejárta előtt öt nappal tesz indítványt az ügyész a bíróságnak a határidő meghosszabbítására. A nyomozó hatóság pedig az intézkedés határidejének lejárta előtt legalább tíz nappal tesz előterjesztést az ügyésznek a meghosszabbítás iránt.¹⁹

Az előzetes letartóztatás időtartama a vádirat benyújtását követően

A vádirat benyújtása után az első fokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás az első fokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. Hogyha az intézkedést az első fokú bíróság az ügydöntő határozat kihirdetését követően rendelte el vagy tartotta fenn, vagy ha a rendelkezést a másodfokú bíróság rendelte el, akkor a

¹⁸ Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 321. oldal

¹⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 131. § (1), (2) bekezdése, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 66. § (1) bekezdése

másodfokú eljárás befejezéséig tart az előzetes letartóztatás. Értelemszerűen ugyanígy érvényes ez a harmadfokú eljárásra is, azzal a különbséggel, hogy az a harmadfokú eljárás befejezéséig tart, azonban mindegyik esetben legfeljebb a nem jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés tartamáig.

Fontos részletszabály még az, hogy ha az első fokú vagy másodfokú bíróság ügydöntő határozatát hatályon kívül helyezik, a bíróságokat pedig új eljárás lefolytatására kötelezik, akkor a másodfokú illetve a harmadfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás a megismételt eljárásra utasított bíróságnak a megismételt eljárásban a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig tart.

Az előzetes letartóztatás tartamának alakulása abban az esetben, ha az intézkedés fogamatba vételére később kerül sor

Előfordul, hogy a terhelt előzetes letartóztatását elrendelte a bíróság, de a kényszerintézkedés fogatosítása később történik meg, mert például elrendelik a jogerős büntetésé letöltését. Ebben az esetben a kezdő időpont a fogamatba vétel napja.

Amennyiben a terhelt előzetes letartóztatásban van, de elrendelik a jogerős szabadságvesztés büntetésének a végrehajtását, akkor az előzetes letartóztatás megszakad. A szabadságvesztés büntetés végrehajtását követően pedig az előzetes letartóztatás folytatódik. Ez a felülvizsgálati határidők miatt is fontos, hiszen a számításakor kérdéses, hogy mikor melyik bírói fórum kell, hogy eljárjon, illetve, hogy mikor is esedékes a féléves illetve az éves felülvizsgálata az intézkedésnek. Az említett határidők számítása úgy történik, hogy a ténylegesen előzetes letartóztatásban töltött idők összeadásra kerülnek. Tehát a szabadságvesztés fogamatba vétele előtt és a végrehajtást követően az előzetes letartóztatásban töltött időket kell summázni.

A felülvizsgálatot akkor is meg kell tenni, ha a felülvizsgálat időpontjával egyidejűleg a vádlott vagy védője szabadlábra helyezés iránti kérelmet terjeszt elő, ugyanakkor az előzetes letartóztatás folytatását nem kell indítványozni, mivel az automatikusan feléled.²⁰

²⁰ A Legfelsőbb Bíróság EBH 2003/933. számú határozata

II/5. Az előzetes letartóztatás maximális időtartama

Az intézkedés leghosszabb időtartamát a Be. a kiszabható szabadságvesztés mértékével összefüggésben határozza meg felnőtt korú terheltek esetében. Így tehát „megszűnik az előzetes letartóztatás, ha:

- annak tartama az egy évet eléri és a terhelttel szemben három évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás,
- annak tartama a két évet eléri, és a terhelttel szemben öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás,
- ha annak tartama az előző két pont alá nem tartozó esetekben a három évet eléri,

kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás esetét, továbbá ha az ügyben harmadfokú bírósági eljárás vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban.”²¹

Azonban a 2013-mas évben egy büntetőügy rendkívüli apropót adott arra, hogy a megszűnés okai közé bekerüljön egy különös kitétel a 132. § (3a) bekezdéseként. Ez az ügy pedig nem volt más, mint az „Ároktői banda” ügyeként elhíresült eset, mely különös médiavisszhangot kapott, elsősorban az Országgyűléstől szokatlan törvényalkotási gyakorlat miatt, mellyel gyakorlatilag egyetlen kirívó történés miatt változtattak jogszabályt, s ezzel kvázi a jogbiztonság egyetemes alapelvét kérdőjelezték meg.

Az ügygel kapcsolatban az első média hírek 2013. októberében keltek szárnyra, amelyben arról esett szó, hogy két férfit, R. Elemért és R. Henriket a bíróság újra előzetes letartóztatásba helyezett, mivel mindketten megszöktek a házi őrizetből és őket csak a svájci hatóságok egyszerűsített kiadatási eljárásban való együttműködése miatt sikerült gyorsan kézre keríteni. A bíróság rámutatott indokolásában, melyben újra elrendelte a vádlottak előzetes letartóztatását a szökés, elrejtőzés veszélye miatt, hogy azért szűnt meg a kényszerintézkedés, „mert eltelt a jogalkotó által maximalizált előzetes letartóztatásban tölthető négy év, azonban szökésükkkel a házi őrizet szabályait oly mértékben szegték meg, hogy előzetes letartóztatásuk újból elrendelhetővé vált.

Az ügyészség szerint a hattagú ároktői banda 2008-2009-ben tucatnyi alkalommal támadt rá gátlástalan, embertelen módon 70-80 éves emberekre Budapest peremkerületeiben

²¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 132. § (3) bekezdés

és vidéken. Két idős ember belehalt sérüléseibe, a vádhatóság szerint több másik esetben is megállapítható az emberölés kísérlete, s perbeszédében az ügyész néhány hete öt vádlottra javasolt tényleges életfogytiglani börtönbüntetést.”²²

Ezt követően robbant a hír 2013. november 8-án, hogy a „kormányzó” párt kezdeményezni szeretné, hogy az Országgyűlés már hétfőn fogadja el azt a jogszabályt, amely megakadályozná, hogy az ároktői banda újabb tagja kerüljön házi őrizetbe. A kormánypárt szóvivője elmondta, megdöbbenéssel értesült arról, november 22-én K. András, az ároktői banda egyik tagja házi őrizetbe kerül. A politikus szerint ez gyakorlatilag a férfi szabadlábra helyezésével egyenlő. A férfit az ügyészség nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberöléssel, valamint többrendbeli súlyos testi sértéssel vádolja - idézte fel.

Megjegyezte továbbá a párt szóvivője azt is, hogy már november 21-én hatályban lehet az a rendelkezés, miszerint nem szűnik meg az előzetes letartóztatás, ha a vádlottal szemben 15 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indul eljárás.”²³

Ezek után fogadta el az Országgyűlés 2013. november 11-én azt a törvényjavaslatot, mely eltörölte az előzetes letartóztatás időtartamának – addig négyéves – felső korlátját a kiemelkedő súlyú, legalább tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményeknél. Természetesen ez politikai vitákat generált, s a javaslatot ellenezte az ellenzék, akik szerint a „büntetőeljárásról szóló törvény hétfői módosításával a problémák valós megoldása helyett a kormány újra a kapkodó törvényalkotás eszközét választotta, és a legsúlyosabb büntetőügyeket is csak a politikai kommunikációjára használja fel. Pedig az „ároktői bűnbanda” néven elhíresült társaság büntetőügye rendszerszerű problémákra mutat rá” – állt a közleményben, utalva arra, hogy az ároktői banda két tagjának szökése ügyük elhúzódása miatt vált lehetségessé.”²⁴

Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a rablók dolgát az könnyítette meg, hogy nem viseltek elektromos nyomkövetőt, amelynek oka az volt, hogy amikor házi őrizetbe kerültek, nem lehetett rákényszeríteni őket az elektronikus lábbilincs viselésére. Ehhez az érintettnek kellett hozzájárulnia az akkor hatályos törvény szerint.

²² http://index.hu/belfold/2013/10/23/meg_iden_elitelhetik_az_aroktoi_bandat/

²³ http://index.hu/belfold/2013/11/08/a_fidesz_torvenyt_modositana_az_aroktoi_banda_miatt/

²⁴ http://index.hu/belfold/2013/11/08/a_fidesz_torvenyt_modositana_az_aroktoi_banda_miatt/

Természetesen a végtelenített előzetes letartóztatás több jogvédő szervezet, így a Helsinki Bizottság és az Eötvös Károly Intézet figyelmét is felkeltette, s az ügyben Ombudsmantól azt kérték, hogy terjessze Alkotmánybíróság elé az ügyet, amely felülvizsgálatra szerintük azért van szükség, mert az új szabályozás sérti az emberiség elvét és a minden embert megillető személyi szabadsághoz való jogot, ráadásul a törvényalkotónak az emberi jogok eszméjétől idegen emberképéről is árulkodik.²⁵

Ezen kívül kifejtette továbbá a Bizottság azt is, hogy „A gyakorlatilag korlátlan idejű előzetes letartóztatás lehetőséget ad a hatóságoknak arra, hogy az eljárást szükségtelenül elhúzzák. Ezzel a jogalkotó éppenséggel a szándékával ellentétes célt ér el, vagyis az eljárások a nagy tárgyi súlyú ügyekben nemhogy felgyorsulnának, hanem tovább lassulnak.”²⁶

Az azonban tény, hogy az eset miatt bekerült új bekezdés, azaz a 132. § (3a) kitétel. Ez azt mondja ki, hogy akkor sem szűnik meg az előzetes letartóztatás, ha annak maximális időtartama (tehát a három év) eltelik, ha a vádlottal szemben tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás.

II/6. Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata

Amennyiben a vádirat benyújtása után elrendelt vagy pedig azt követően fenntartott kényszerintézkedés tartama a hat hónapot meghaladja, és az elsőfokú bíróság még nem hozott ügydöntő határozatot, akkor az elsőfokú bíróság az intézkedés indokoltságát felül kell, hogy vizsgálja. Ha pedig az előzetes letartóztatás időtartama az egy évet meghaladja, akkor ezt a másodfokú bíróság vizsgálja felül, mely differenciálásnak garanciális okai vannak. A vádirat benyújtását követő egy év elteltével pedig legalább hat hónaponként felül kell vizsgálnia a másodfokú bíróságnak az intézkedést, s amennyiben pedig az eljárás harmadfokon zajlik, akkor ezt a harmadfokú bíróság vizsgálja felül ilyen időközönként. A 6/2013. számú büntető elvi határozat kimondja, hogy „a vádirat benyújtása után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás hat havonta történő felülvizsgálatának előfeltétele a fogva tartás hat hónapot ténylegesen és folyamatosan meghaladó fogatosítása. Folyamatos a fogva tartás akkor is, ha az előzetes letartóztatást – megszakítás nélkül – házi őrizet váltja fel.”

²⁵ http://index.hu/belfold/2014/02/24/eliteltek_a_szokott_aroktoi_bandatagokat/

²⁶ <http://helsinki.hu/mi-a-baj-a-hatarozatlan-ideju-elozetes-letartoztatassal>

II/7. Az előzetes letartóztatás megszűnése és megszüntetése

Amint azt már említettük, a Be. alapelvi szinten rögzíti a bíróság és az ügyészség azon kötelezettségét, miszerint az a cél, hogy a büntetőeljárás – és így az előzetes letartóztatás – a lehető legrövidebb ideig tartson. Ezt a követelményt rögzíti az az eljárási szabály is, hogy az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Az intézkedés megszűnik a következő esetekben:

- Ha a tartama meghosszabbítás vagy fenntartás nélkül lejárt;
- Ha az eljárást jogerősen befejezték;
- A nyomozást megszüntették;
- A nyomozás határideje lejárt és a bíróság az előzetes letartóztatást nem hosszabbította meg;
- Ha a vádemelést elhalasztották²⁷;
- Továbbá a Be. 327. § (3) bekezdés szerint akkor is, ha a vádlottat felmentik, próbára bocsátják, az eljárást megszüntetik, ha nem szabnak ki végrehajtandó szabadságvesztést, vagy ha felmentés esetén nem szabnak ki kényszergyógykezelést.

Ezen kívül megszüntetik az előzetes letartóztatást akkor, ha az elrendelés oka megszűnt. Ez akkor lehetséges, ha az összes különös feltétel megszűnik és a helyébe nem lép más, alternatív feltétel sem. A vádirat benyújtása előtt az ügyész is megszüntetheti az intézkedést, illetve a megszüntetésnek még egy módja van, ha a terhelt és a védője is kérelmet nyújt be eziránt, amelyet a bíróság köteles érdemben megvizsgálni és indokolással együtt határozatot hozni róla. Ez alól egyetlen kivétel lehetséges, amennyiben a terhelt és védője a három hónapon belül ismételt benyújtott indítványban nem hivatkozik új, érdemi körülményre. Ekkor a bíróság az indítványt indokolás nélkül elutasítja.

II/8. A gyakorlatban az előzetes letartóztatás időtartama az alábbiak szerint alakul

A Be. szerint, ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Ugyanakkor a gyakorlatban ez a rendelkezés nem mindig érvényesül kielégítően. A Legfőbb Ügyészség 2013-ra vonatkozó adatai szerint a vonatkozó időszakban regisztrált 2274 előzetes letartóztatás közül az adatfelvételkor nagyjából 16,3 % tartott fél évnél régebb óta, s ezek közül 93 (4 %) tartott egy évnél hosszabb ideje. A leggyakoribb a 31 és a 180 nap közötti időtartam, mely 64,6 %-ot tett ki, azonban egy hónapnál rövidebb 340 kényszerintézkedés ért véget, tehát a statisztika szerint körülbelül 14,9 %-a az

²⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 136. § (1) – (4) bekezdés

intézkedéseknek.²⁸ Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy a 10 évvel korábbi, 2003-mas adatokhoz képest ezek előrelépést jelentenek, legalábbis akkor az előzetes letartóztatások 24%-a húzódott fél évnél is régebben és 6 %-a volt egy évnél hosszabb idő óta fennálló ilyen intézkedés.

II/9. Az előzetes letartóztatás garanciális szabályai, a jogorvoslatok

Az intézkedéshez kapcsolódó garanciális szabályok között a legfontosabbak az időtartamról, felülvizsgálatról, illetve természetesen a megszűnésről és a megszüntetésről szólnak. Az egységes jogalkotói cél az, hogy a hatóságok alaptalanul és indokolatlanul ne tartsák fenn az előzetes letartóztatást. Ezt szolgálja az is, hogy az át nem léphető maximális időtartam fő szabály szerint két év a nyomozásban és három év a teljes eljárásban.

A törvényben nyújtott ilyen garanciák azért szolgálják a terhelt javát, hogy a sokszor említett „bűnösség vélelme” ne állhasson fenn, mivel az az eljárás befejezéséig nem lehet bizonyos, a terhelt nincs elítélve, sőt elképzelhető az is, hogy nem is lesz. Így egyáltalán nem kizárható, hogy az intézkedés ártatlant sújt, és neki indokolatlanul okoz sérelmet.

Az előzetes letartóztatásról szóló rendelkezés minden esetben fellebbezéssel megtámadható, bár ennek a végrehajtásra nincs halasztó hatálya. „A nyomozási bíró határozata ellen bejelentett fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa, a törvényszék egyesbíróként hozott határozata elleni fellebbezést az ítélőtábla tanácsa bírálja el.”²⁹ A vádemelés után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás miatt bejelentett fellebbezésre a végzés elleni fellebbezési szabályozás a releváns.

Az előzetes letartóztatás elrendelésének megtámadhatósága tulajdonképpen a garanciák sorában az egyik legfontosabb, a gyakorlatban ugyanakkor sajnos nem ritka a fellebbezések formális, sablonos és az érdemi vizsgálatot nélkülöző elintézése. A szubjektív oldala ennek az, hogy az ügyész és a bíróság dolga az, hogy a közvélekedéstől függetlenül – tehát attól, hogy ha sokan gondolják azt, hogy azonnal kezdődjön meg a megtorlás a bűncselekmény elkövetőjével szemben – döntsön az előzetes letartóztatásról, és azt csak akkor rendelje el, ha erre a törvényi feltételek adottak.

²⁸ A Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf>, 1. oldal

²⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 131. § (3) bekezdés

Összefoglalva tehát az előzetes letartóztatás szabályai így néznek ki, ugyanakkor ezen dolgozat keretei között céljainkból adódóan nem foglalkozunk sem az előzetes letartóztatás végrehajtásának részletszabályaival, sem pedig az előzetes letartóztatásból való szabadulással. Azonban a büntetőeljárás céljai más kényszerintézkedésekkel is elérhetőek, hiszen az előzetes letartóztatásnak ugyanúgy csak az lehet a célja, hogy a terhelt eljárási cselekményeken való részvétele biztosított legyen, az semmiképp sem működhet „előrehozott büntetésként”, ekképpen az ártatlanság vélelme sem dőlhet meg a terheltnek vonatkozásában. Ebből egyértelműen következik az, hogy ha ez az elsődlegesen kitűzött végcél adott esetben enyhébb eszközzel is elérhető, akkor azt kell alkalmazni. A továbbiakban ezeket, az előzetes letartóztatást helyettesítő intézkedéseket szeretném sorra venni.

A terhelt szabadlábban védekezését az ártatlanság vélelme, mint alapelv szükségessé teszi, azonban ehhez hasonlóan a személyi szabadság is ebben segít, ugyanakkor az eljárás sikerének a biztosítása legalább ugyanennyire fontos szempont, ez az, ami miatt szükség van az e dolgozatban részletezett biztosítékok alkalmazására. Azonban amikor az előzetes letartóztatást a hatóságok az eljárás korai szakaszában elrendelik, nem csak az ártatlanság vélelme, hanem az in dubio pro reo elv és a védelem elve is mellette szól. Az sincs kizárva, hogy a büntetőeljárás később megszüntetésre kerül, esetleg már vádat sem emelnek, vagy őt a vád alól felmentik, hogyha pedig ez bekövetkezik, a terhelt kártalanítási igényt is érvényesíthet az állammal szemben. Tehát az előzetes letartóztatás elrendelésével az állam kockázatot is vállal, illetőleg alkotmányos jogokat is korlátoz, azaz már csak ezek miatt is indokolt, hogy az előzetes letartóztatás ritkább, a terhelt szabadlábban hagyása pedig a lehető leggyakoribb legyen. Ahogyan azt a 60. § is említi, „az alkotmányos jogok korlátozásának csak akkor van helye, ha az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható”³⁰ tehát megkerülhetetlen helyre kell annak kerülnie, hogy az előzetes letartóztatásra csak akkor kerülhet sor, ha annak eljárási céljai egyéb módokon nem elérhetőek. Az ilyen helyettesítő intézmények általánosságban két csoportra oszthatók, mégpedig az erkölcsi jellegű intézkedésekre, mint amilyen következőkben kifejtendő házi őrizet, a lakhelyelhagyási tilalom, vagy a dolgozatban nem szereplő távoltartás. Továbbá vannak az anyagi jellegű kényszerintézkedések, amelyekre kiváló példa az óvadék. Az intézkedéseket aszerint vesszük sorra, hogy mennyire szigorúan korlátozzák a személyi szabadságot.

³⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 60. §

III. A házi őrizet

III/1. A házi őrizetről általában

Elsőként tehát a házi őrizettel foglalkozunk. A házi őrizetet az 1999. évi CX. törvény hozta a magyar jogrendszerbe, s kvázi köztes megoldásként működik az előzetes letartóztatás és a később kifejtendő lakhelyelhagyási tilalom szigorának szintje között. A 138. § szabályozásában kimondja, hogy a terhelt a kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített részt csak a bírósági határozatban megadott célból, így különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása, vagy gyógykezelés céljából hagyhatja el az abban előírt távolságra és időtartamra. Alkalmazása akkor lehetséges, ha az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok annál enyhébb eszközzel is biztosíthatók. Kiszabásakor tekintettel kell lenni a büntetőeljárás időtartamára, a bűncselekmény jellegére, vagy a terheltnek az eljárás során biztosított magatartására, vagyis arra, hogy miként került kézre. Arra, hogy együttműködött-e a hatósággal a bizonyítékok felderítése során, megpróbálta-e azokat elrejteni? Fontos még a büntetőeljárás időtartamának figyelembe vétele is, azaz annak ismerete, hogy milyen régóta áll a terhelt büntetőeljárás hatálya alatt. A vizsgálatkor figyelni kell lenni azt, hogy súlyos, élet elleni, vagy számos sértett sérelmére elkövetett vagyon elleni, vagy a közbiztonságot, köznyugalmat a cselekmény jellegére figyelemmel súlyosan érintő bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják-e a terheltet.

III/2. A házi őrizet elrendelésének feltételei

Ebből következik az, hogy az intézkedés elrendelésének feltételei azonosak az előzetes letartóztatás feltételeivel, azzal a kitételrel, hogy a bíróság ki tudjon jelölni egy olyan lakást, ahol a terhelt életvitelszerűen tartózkodhat és tartózkodik, ugyanakkor speciális feltételként a lakhelyelhagyási tilalomról később kifejtendő szabály is fontos szerepet kap. Itt arra kell gondolnunk, hogy az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel is biztosíthatók. Nem szükséges az, hogy a bíróság által alakszerű határozatban kijelölt lakás a terhelt tulajdonát képezze, de olyan lakásnak kell lennie, ahol a terhelt életvitelszerűen tartózkodhat, s életkörülményei megfelelőek.

Azzal, hogy a törvény nem tartalmazza részletesen a házi őrizet szabályait – ellentétben például a német StPO. 116. §-ával – nem igazán segíti az egységes jogalkalmazást. Ennek ellenére mégis előnyösebb, mint a régi Be., melyben a vonatkozó szabály a lakhelyelhagyási tilalomra utalt vissza, amelynek szabályozását viszont az előzetes letartóztatásról szóló szabályok között találhattuk. A gyakorlatban sokak szerint hasznosabb

lenne az, ha a jogalkotó segítené azzal a jogalkalmazók dolgát, hogy a házi őrizet elrendelését, tartamát, megszüntetését legalább röviden a törvénybe foglalná.

A szabályozási hiátus ellenére is kijelenthető az, hogy a házi őrizet a lakhelyelhagyási tilalomnál szigorúbb feltételrendszert szab, mivel elrendelése esetén „a bíróság által kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet a terhelt csak a bíróság határozatában meghatározott célból, különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása vagy gyógykezelés céljából az ott írt időben és távolságra (úti célra) hagyhatja el.”³¹ A törvényben példák vannak arra, hogy milyen célból engedélyezhető a házi őrizet alatt álló terhelt részére a kijelölt lakás elhagyása. Ezen túlmenően meghatározhatja a bíróság azt is, hogy bizonyos napokon, adott időintervallumban, adott úti céllal hagyhatja el a terhelt a kijelölt lakást. Erre lehet példa az, hogy szerdánként 14-15 óra között a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítására, vagy másik napokon az XY kórházba gyógykezelés céljából elhagyhatja a kijelölt lakást. Erre az ügyész tesz indítványt, csakúgy, mint a házi őrizet megtartásának helyére, s a bíróság dönt róla.

III/3. A házi őrizet elrendelése

A házi őrizet elrendelésére a nyomozó szerv vezetője tesz előterjesztést az ügyész részére. Ezen előterjesztésnek tartalmaznia kell a korlátozásokra, illetve a kivételekre vonatkozó javaslatokat is. Meg kell jelölni azon lakást, illetve az ehhez tartozó bekerített részt, amelynek elhagyását a nyomozó szerv megtiltani kívánja. Ezután az ügyész a házi őrizet elrendelésére tett indítványában megjelöli azt a lakást, illetve a hozzá tartozó bekerített részt, amelynek elhagyását megtiltani kívánja, de figyelemmel kell lennie arra, hogy a tilalom annak célján túli korlátozásokat ne eredményezzen.

Az intézkedés elrendelésére a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró az ülésén eljárva, a vádirat benyújtása után pedig az ítéldbíróság jogosult.

III/4. A házi őrizet szabályainak megszegése

A házi őrizet szabályainak megszegése esetében, vagy ha az eljárási cselekményeken a terhelt nem jelenik meg és később magát kimenteni nem tudja, elfogadható igazolási kérelmet nem nyújt be, őrizetbe vehető, és az előzetes letartóztatás elrendelése is szükségessé válhat, de kisebb súlyú szabálysértés esetén a törvény –hasonlóan a lakhelyelhagyási tilalom szabályaihoz – biztosítja a rendbíróság alkalmazását is.

³¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 138. § (1) bekezdés

A szabályok betartásának szabályait a törvény rendezi, és az önkéntes jogkövetésen alapul. A terhelt rendőrségi ellenőrzése erre az elsődleges eszköz, de a törvény a mozgást nyomon követő eszköz alkalmazását is engedélyezi. A vonatkozó rendelkezések külön jogszabályban, a 6/2003 (IV.4.) IM-BM együttes rendeletben találhatók. Ezek lehetnek testre csatolt adók, jelzők, és ha „a házi őrizet elrendelésére a terhelttel szemben személy elleni erőszakos bűncselekmény [Btk. 459. § 26. pont] elkövetése miatt folyamatban lévő eljárásban kerül sor, továbbá, ha a házi őrizetet a bíróság a terhelt előzetes letartóztatásának a 132. § (3) bekezdése szerinti megszűnését követően rendelte el, a bíróság a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel történő ellenőrzését elrendeli, kivéve ha ezen eszköz alkalmazásának technikai feltételei nem biztosíthatóak.”³² Amennyiben a feltételek nem állnak fenn, a terhelt hozzájárulásával kell történnie a jeladó alkalmazásának. A házi őrizet ellenőrzéséről szóló részletszabályokat a 6/2003 (IV.4.) IM-BM együttes rendelet tartalmazza, de a folyamatos őrzés lehetősége már megszűnt, csakúgy, mint az időszakos rendőrségen való jelentkezés kötelezettsége.

Ha a házi őrizet alatt álló terhelt személyi, családi körülményeiben olyan lényeges változás következik be, mely indokoltá tenné a házi őrizetre kijelölt lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatását, a terhelt kérelmét az ügyész útján indítványozhatja a vádirat benyújtása előtt. Amennyiben változás következik be, akkor a bíróság értesíti az ellenőrzést addig végző és az új lakóhely szerinti rendőrkapitányságot.

III/5. A házi őrizet ellenőrzése elektronikus eszköz útján

Az elektronikus eszköz alkalmazásának lehetőségét több nemzetközi példát tanulmányozva vette át a magyar jogalkotó, ezek közül két, a gyakorlatban is működő példa bonyolult bevezetéséről írnék röviden. Ezeket a kísérleteket Magyarországon rendre elmulasztották megejteni, ezért az elektronikus házi őrizet (ahogy a szakirodalom nevezi) még sokszor ütközik végrehajtási akadályokba.

Az elektronikus házi őrizet külföldi példáiból két angolszász példát ragadnék ki, és a kronológiai sorrendet figyelembe véve először az Amerikai Egyesült Államokban használt módszerről írnék.

A házi őrizet elektronikus ellenőrzésének legelső szárnypróbálgatásait az 1960-as évekre tehetjük, helyileg pedig az Amerikai Egyesült Államokra. A kísérleteket követően

³² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 138. § (4) bekezdés második fordulata

legelőször 1984-ben, Floridában, Palm Beach-en alakították ki a törvényi szabályozást, de alig négy esztendővel később már az USA 33 tagállamában létezett a jogilag szabályozott elektronikus házi őrizeti program. Alapvetően két rendszer létezett 1990-ben, az egyik az úgynevezett programozott kapcsolatfelvevő rendszer és az állandó jelzőrendszer. Az alapvető technikai eszköz lényege az az elsónél, hogy a központi számítógép bizonyos időközönként vagy véletlenszerűen, vagy előre meghatározott módon kapcsolatba lép a terhelttel, akinek otthon fel kell vennie a telefonját, s azt, hogy a terhelt veszi-e fel a telefont, egy encoder által adott jel számítógép által történő azonosításával történik. A másik, az állandó jelzőrendszer ezzel szemben a terhelt karján, lábán lévő jeladóból, vevőkészülékből és az ellenőrzőhelyen felállított számítógépből áll, működése pedig úgy történik, hogy a jeladó adott időközönként rejtjelezett jelzést ad le, melyet a terhelt lakásának telefonvonalán keresztül továbbítanak a központi számítógéphez.

Az USA-ban a foganatosított házi őrizetek 56%-ánál ez utóbbi, 42%-ánál pedig az előbb említett rendszert használják.³³

Nagy – Britanniában két kísérlet folyt le, s ugyan az első még meglehetősen sikertelennek bizonyult, azonban az újabb próbálkozások sikeresek lettek. Országszerte elterjedt és gyakorlatilag a kezdetektől fogva sok esetben rendelték el az úgynevezett „electronic tagging”-et. A második próbálkozásnál az alkalmazás költségtakarékosabb voltával, a résztvevők elégedettségével együtt, továbbá a projekt elleni társadalmi ellenkezés csökkenésével a módszer széleskörű elterjedése is borítékolva volt. Az elektronikus házi őrizet ellenőrzését Nagy-Britanniában magáncégek végzik, ellentétben hazánkkal, ahol a rendőrség energiáit vonják el az ellenőrzésre, az ilyen cégek kizárólag erre specializálódnak, így az esetek magas számát tekintve ez oda vezet, hogy az alkalmazás nagyjából évente 230 millió Euro megtakarítást eredményez az államnak.³⁴ A brit rendszerben a bázisállomás a tettes házának elektromos rendszeréhez van csatolva és a terhelt bokájára van csatolva egy jeladó. Amennyiben a jeladó nem működik és nincs a megadott időszakban a hatótávolságon belül, a hatóságokat automatikusan riasztják. A régebbi rendszerek a vonalas telefonokhoz voltak csatolva, a maiak ezzel szemben mobiltelefonhoz kapcsolva működnek. Ezt a rendszert a távoltartás ellenőrzéséhez is használják a brit hatóságok.³⁵ Fontos továbbá

³³ Herke Csongor – Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt; Magyar Jog 1998/8. szám 469-472. o

³⁴ Than Alexandra – Elektronikus házi őrizet Nagy-Britanniában - http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2008/elektronikus_hazi_orizet_nagy_britanniaban/

³⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_tagging#In_the_United_Kingdom

megjegyeznünk azt is, hogy Nagy-Britanniában nem csupán széleskörűen alkalmazzák az „electronic tagging”-et, hanem a rendőrség erőforrásait is mentesítik az ellenőrzés személyzetigényes munkája alól, mert a fent említettnek megfelelően magáncégek foglalkoznak vele, akik ezzel semmilyen jogalkalmazói tevékenységet nem végeznek, csupán a rendszer fenntartását, karbantartását és ellenőrzését végzik, illetőleg a rendőrséget értesítik azon esetekben, amikor arra a szükség van.

Az amerikai és a brit adatokból is leszűrhető az, hogy az előzetes letartóztatások magas számának jelentős csökkenését idézheti elő az ilyen jelzőrendszer hazai bevezetése. Nagy előny továbbá az, hogy a terhelt ily módon tudja folytatni munkáját, tanulmányait, mellyel sem az államnak, sem családjának nem jelent pénzügyi terhet. A terheltek szociális kapcsolatai úgyszintén fennmaradhatnak, továbbá az is komoly gazdasági előny, hogy jóval kevesebb kiadást jelent egy ilyen program alkalmazása, mint az előzetes letartóztatás foganatosításával járó költségek.

III/6. A házi őrizet gyakorlata

A házi őrizet – mint azt az előzőekben kifejtettem- elsősorban a szökés veszélye miatt elrendelt előzetes letartóztatás helyettesítésére alkalmas, de ehhez képest is előrelépés lehet az intézkedés a kollúzió veszélye esetén is, mivel igen nehézzé válik számára a nyomok eltüntetése, a tanúk megfélemlítése stb., ha nem hagyhatja el a lakását. Ezt a hatást azonban a terhelt életébe, személyi szabadságába való kisebb beavatkozással éri el, de talán a házi őrizet legkomolyabb pozitív társadalmi hozadéka az, hogy az úgynevezett kriminális fertőződés, vagy a megbélyegződés is hasonlóan elmaradhat, szemben az előzetes letartóztatással. Hazánkban a házi őrizet jóval ritkábban alkalmazott intézmény az előzetes letartóztatásnál, mivel a 2013-mas statisztikai adatok azt mutatják, hogy az egész országban összesen 154 alkalommal rendelték ezt el.³⁶ Külön az elektronikus felügyelettel véghezvitt távollattartásról jelenleg nincs adatunk.

³⁶ <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf> 2. oldal

IV. A lakhelyelhagyási tilalom

A 60. §-al összhangban mondja ki a 130. § (2) bekezdése is, hogy „A bíróság előzetes letartóztatás helyett lakhelyelhagyási tilalmat is elrendelhet.”³⁷

IV/1. A lakhelyelhagyási tilalom jogkorlátozó tartalma

A lakhelyelhagyási tilalom a személyi szabadságot korlátozó olyan kényszerintézkedés, amely az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgál. A törvény ugyanis kimondja, hogy a kényszerintézkedések csak akkor alkalmazhatók, ha „az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható.”³⁸

A jogintézmény célja az, hogy a terhelt mozgási szabadságának és a lakóhely szabad megválasztása jogának korlátozásával – de nem teljes elvonásával – mégis biztosítsa az előzetes letartóztatás céljainak megvalósulását, konkrétan a terheltnek az eljárási cselekményeken való megjelenését, s ebben a szökés, elrejtőzés, illetve a bűnismétlés megakadályozását.

Tartalma szerint kétféle: egyrészt a terhelt tartózkodási helyének, illetve a lakóhelyének megváltoztatása iránti tilalom, másrészt pedig meghatározott terület, körzet elhagyásának tilalma. Ez a kettő egybeeshet, ha a lakóhely kisebb helyiségben van, de nagyobb városban kijelölhető konkrétan a tartózkodás helye is. Ezen körbe tartozhat még a terhelt munkahelye, gyógykezelésének helye is. Ennél szűkebb a mozgástér a házi őrizet esetén.

IV/2. Az intézkedés elrendelésének okai, általános feltételei

A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésének általános feltétele és oka egybeesik az előzetes letartóztatásával, ami természetes, mivel ennek a helyettesítő intézkedése. A bíróságnak tehát először az előzetes letartóztatás általános és különös okait kell megvizsgálnia, ebben a körben pedig azt is figyelembe kell vennie, hogy a terhelt személyében, személyi és családi körülményeiben történt-e lényeges változás. Itt elsősorban azt kell vizsgálni, hogy bekövetkezett-e az egészségi állapot lényeges romlása, adott esetben hozzátartozók súlyos betegsége. Az is vizsgálendő, hogy a nyomozás menetében, –akkor, ha a bizonyítás legnagyobb részben befejeződött- vagy a bírósági szakban, például akkor, ha a vádlott, tanúk nagy részének kihallgatása, vagy a vádlott-társ elmeszakértői vizsgálata miatt

³⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 130. § (2) bekezdés

³⁸ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 60. §

húzódik-e az eljárás, s hogy ebben történt-e lényeges változás, előrehaladás. Hogyha a terhelt elfogatóparancs útján került kézre, vagy korábban megszökött, vagy az előzetes letartóztatás elrendelésére részben azért került sor, mert az eljárási cselekményeken nem jelent meg, még gondosabb vizsgálatot igényel az intézkedésről való döntés. Az ilyen esetekben is előfordulhat ugyanakkor, hogy olyan lényeges, főként a terhelt személyéhez kötődő változás következett be, amely a fenti okok ellenére is indokolttá teheti a lakhelyelhagyási tilalom elrendelését, erre kirívó példák lehetnek a mozgáskorlátozottság, vagy az állandó orvosi kezelést igénylő betegsége, mint például a dialízis. E speciális feltételeket nem sorolja fel konkrétan a törvény, hanem példálózó felsorolással él. E szerint „A lakhelyelhagyási tilalom akkor rendelhető el, ha a bűncselekmény jellegére, a terhelt személyi és családi körülményeire - különösen az egészségi állapotára, idős korára - vagy az eljárás során tanúsított magatartására tekintettel az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel is biztosíthatók.”³⁹ A lakhelyelhagyási tilalom ugyanakkor nem a terheltnek adott kedvezmény, hanem egy adekvát jogi eszköz a szökés vagy bűnismétlés veszélyének elhárítására. A bíróságnak kell azt mérlegelnie, hogy elegendőnek tartja-e az eljárási célok elérésére ezt az intézkedést, s erre a terhelt személyi körülményeiből, valamint a bűncselekmény jellegéből kell, illetve lehet következtetni.

A lakhelyelhagyási tilalommal csak a terheltet lehet sújtani, és azt a bíróság, valamint a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró rendelheti el határozatában, melyben azt is előírhatja, hogy a terhelt a rendőrségen meghatározott időközönként jelentkezzen. Ugyanakkor jellegére tekintettel ez leginkább a szökés, elrejtőzés veszélyének esetében lehet alternatívaként jelen, ennek oka pedig az, hogy a többi előzetes letartóztatási okban megfogalmazott védelem a lakhelyelhagyási tilalom jogintézményének alkalmazásával nem biztos, hogy maradéktalanul érvényesíthető. Abban az esetben, ha megalapozottan feltehető, hogy a terhelt a tanúk befolyásolásával, vagy tárgyi bizonyítási eszköz, okirat megsemmisítésével, meghamisításával megnehezítené, veszélyeztetné a bizonyítást, akkor többnyire ezzel a jogintézménnyel nem lehet biztosítani a fenti érdekek védelmét. Az azonban megjegyzendő, hogy a törvény egyetlen előzetes letartóztatási okot sem zár ki, bármelyik, vagy több ok együttes fennállása esetén is elrendelhető a lakhelyelhagyási tilalom, a konkrét terhelt összes körülményét kell vizsgálni. Ezzel ellentétben például az óvadék esetében az egyik feltételként a 129. § (2) bekezdés b.) pontja szerepel.

³⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 137. § (2) bekezdés

Amennyiben a terhelnél az előzetes letartóztatás általános okai és a különös okok közül is legalább egy fennáll, a bíróság megvizsgálja a bűncselekmény jellegét, a terhelt személyi és családi körülményeit, egészségi állapotát, idős korát, valamint az eljárás során biztosított magatartását. Ezen vizsgálat során azt kell figyelnie, hogy enyhébb kényszerintézkedés elrendelése indokolt lehet-e. Külön kiemelendő az, hogy a bűncselekmény jellegének vizsgálatát mindenféleképpen meg kell ejteni, ezt mindig a konkrét bűncselekménnyel kapcsolatos vizsgálódást jelent, mint például azt, hogy útonálló módon elkövetett súlyos élet elleni vagy vagyon elleni vagy sorozat bűncselekményről van-e szó. Ennek oka, hogy adott esetben a terhelt személyében és a hozzátartozói élethelyzetében bekövetkezhetett ugyan olyan súlyos változás, mely indokoltá teheti a lakhelyelhagyási tilalom alkalmazását, de előfordulhat az is, hogy a terhelt épp a fegyverrel elkövetett, nagyon súlyos élet elleni bűncselekmény elkövetése közben, a sértett ellenállása során sérül meg olyan súlyosan, hogy mozgáskorlátozottá válik. Ebben az esetben is dönthet úgy a bíróság, hogy a bűncselekmény jellegére is figyelemmel az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok a lakhelyelhagyási tilalom jogintézményével nem valósíthatók meg.

Ugyanígy a terhelt súlyos egészségi állapota is megalapozhatja az alkalmazást, ahogyan a terheltnek a büntetőeljárás során tanúsított magatartása. Vizsgálni szükséges azt, hogy a vádlott kivonta-e magát az eljárási cselekmények, vagy azok egy része alól. Segítette-e a hatóság munkáját a szemle, bizonyítási kísérlet során? A kár egy részét vagy egészét megtérítette-e? Előadta-e önként a bizonyítékokat, vagy azokat elrejtette? Hozzájárult-e a büntetőeljárás sikeréhez, vagy folyamatos távolmaradásával a hatóság munkáját gátolta-e? A BH 2005/205. számú esetben például a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése helyett a lakhelyelhagyási tilalmat rendelte el a bíróság a robbanóanyaggal és robbantószerrel visszaélés büntetével és rongálás vétségével gyanúsított terhelttel szemben, aki a bűncselekmény elkövetését követően a lakóhelyén nem tartózkodott, de az elfogatóparancs kibocsátása után néhány órával önként jelentkezett.

Hogyha a tanúk nagy részének kihallgatása, a sértettek felkutatása megtörtént, a nyomozó hatóság hónapok óta nem folytat érdemi nyomozást, a terhelt gyanúsított ki hallgatásain csak a korábban beszerzett szakvéleményeket tárták a gyanúsított elé, valamint a terhelt személyi körülményei rendezettek, bejelentett lakóhellyel és saját tulajdonú lakással rendelkezik és fennállnak a Be. 129. § (2) bekezdés b.) és c.) pontjában írt okok, ezek azonban nem olyan súlyúak, hogy ne kerülhetne sor enyhébb kényszerintézkedés alkalmazására, elrendelheti a bíróság a lakhelyelhagyási tilalmat.

IV/3. A lakhelyelhagyási tilalom elrendelése, konkrét korlátozásai

Az intézkedés elrendeléséről csak a bíróság határozhat, ennek oka a korábban is említett garanciális érdekek szem előtt tartása. A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésére a nyomozó szerv vezetője tesz előterjesztést az ügyészhez. Ezen előterjesztés tartalmazza azt a területet, vagy körzetet, melynek elhagyását a nyomozó szerv megtiltani kívánja. Ezek után pedig az ügyész a bírósághoz benyújtott indítványában kell, hogy megjelölje azt a körzetet, vagy területet, amelynek elhagyását megtiltani kívánja. Arra kell figyelemmel lennie, hogy a kényszerintézkedés elérje célját, ugyanakkor a tilalom az ezen túli korlátozásokat ne eredményezhessen.

Akkor, ha az ügyész a rendőrségen való jelentkezés, vagy a lakhelyelhagyási tilalom célját biztosító más korlátozás előírását tartja szükségesnek, azok megjelölésével erre is indítványt tesz.

A meghatározott területről úgy kell nyilatkozni, hogy az általában egy helység, település vagy egy nagyváros kerülete lehet. Jelölhet közigazgatásilag egy nagy vagy kis településhez tartozó területet, mint például vidéken, egy szőlőhegyen lévő lakást, vagy egy külterületen lévő területet. A körzet fogalma egy útvonalat, például egy lakóhely és egy munkahely vagy orvosi rendelő, kórház közötti útvonalat is jelölhet, adott esetben a terhelt lakása körül lévő pár száz méteres körzet is lehet.

A bíróság a határozatában megnevezi azon települést, melynek közigazgatási határát nem hagyhatja el a terhelt. Úgy is rendelkezhet, hogy a meghatározott cél érdekében elhagyhatja az adott települést, például a bíróság elrendelheti, hogy a terhelt nem hagyhatja el Budapest területét, kivéve a munkáltatójának végzett fuvarozás esetében. A bíróság az elrendelés során nem csak a terület, körzet engedély nélküli elhagyását, hanem a lakóhely engedély nélküli megváltoztatását is megtiltja.

Ezzel a területi korlátozással párhuzamosan a bíróság egy időbeli korlátozást is elrendelhet, s meghatározhatja, hogy az adott területet naponta, vagy melyik napokon hány órától hány óráig hagyhatja el.

IV/4. A lakhelyelhagyási tilalom időtartama, felülvizsgálata

A hatályos Be. úgy szabályozza a lakhelyelhagyási tilalom időtartamát, hogy a vádirat benyújtása előtt az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott ügydöntő határozatáig, az ezt követően elrendelt, valamint fenntartott lakhelyelhagyási tilalom az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart.⁴⁰ Az ezt követően elrendelt, vagy fenntartott lakhelyelhagyási tilalom az eljárás jogerős befejezéséig tart. Azonban, mivel ez adott esetben egy igen hosszú időtartam, az intézkedés meghatározott időközönként való felülvizsgálatára is szükség van. Eszerint tehát a vádirat benyújtása előtt elrendelt intézkedés szükségességét a bíróság megvizsgálja, ha az elrendelés óta hat hónap eltelt az ügyész vádemelése nélkül, s a felülvizsgálat iránt az ügyész a határidő lejárta előtt öt nappal tesz indítványt.

Sokszor előfordul az, hogy a tilalom tartama alatt a terhelt körülményeiben olyan változás következik be, hogy szükségessé válik a tilalom részleges feloldása. Ilyen indok lehet a terhelt munkahelyének, gyógykezelésének helyének megváltozása, orvosi kezelés szükségessége, de ilyen lehet bármely más, az eljárás céljával nem ellentétes érdek is, függetlenül attól, hogy a kijelölt körzet elhagyására egy, vagy több alkalommal kerül-e sor. A vádirat benyújtását követően a bíróság hivatalból, vagy indítvány alapján is eljárhat és jogosult dönteni a lakhelyelhagyási tilalom elrendeléséről, meghosszabbításáról, módosításáról. Azonban, ha a tartózkodási hely, vagy lakóhely megváltoztatására kerül sor, már nem a tilalom részleges feloldásáról, hanem új körzet kijelölésének szükségességéről van szó.

IV/5. A lakhelyelhagyási tilalom megszűnése, megszüntetése

A törvény kimerítően szabályozza ezen eseteket, ezért ezek bővebb kifejtésre nem kerülnek: A 137. § (8) bekezdésében leírtak alapján megszűnik az intézkedés:

- az eljárás jogerős befejezése,
- a nyomozás megszüntetése,
- a nyomozás határidejének lejártával, ha a lakhelyelhagyási tilalmat a bíróság nem hosszabbította meg,
- a vádemelés elhalasztása,

⁴⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 137. § (5) bekezdés

- valamint a tartam lejártá esetén.

IV/6. A terhelt jogi helyzete a lakhelyelhagyási tilalom során

A lakhelyelhagyási tilalom a terhelt eljárásjogi helyzetét, védelemhez való jogát egyebekben nem érinti, de amint azt a fentiekben említettem, a bíróság előírhatja a terhelt rendőrségen való jelentkezését, valamint a lakhelyelhagyási tilalom célját biztosító más korlátozásokat is elrendelhet, s az elrendelt korlátozások megtartását a rendőrség ellenőrzi.

IV/7. A lakhelyelhagyási tilalom gyakorlata

A lakhelyelhagyási tilalmat, mint az előzetes letartóztatás alternatíváját a bíróságok a tavalyi évben, 2013-ban összességében 237 alkalommal alkalmazták, leggyakrabban természetesen a Fővárosban, azonban Hajdú-Bihar megyében és Csongrád megyében is – az országos átlaghoz képest – gyakran, mivel ezen megyékben 20, illetve 27 alkalommal került elrendelésre, míg az országos átlag megyénként 7,65.⁴¹

⁴¹ <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf> 4. oldal

V. Az óvadék

V/1. Az óvadékról általában

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések között meglehetősen sok olyan van, amelyek szakmai körökben vitát váltanak ki, azonban az óvadék azon intézkedések közé tartozik, amellyel kapcsolatban nem csak hazánkban, hanem külföldön, így például Hollandiában vagy Finnországban is komoly kérdések merülnek fel. Az óvadék jelenleg nem csak az angolszász jogrendszerben, hanem Európa kontinentális jogrendszert követő részében is jelen van, ugyanúgy a francia, mint a német szabályozásban, s ebből kifolyólag az azokat követő országok jogrendszereiben is.

A mai magyar jogrendszerben ugyan egy friss intézményről van szó, mivel csak a hatályos Be. bevezetése óta alkalmazzák, azonban az 1998-as törvényhozás és a 2003-mas hatálybalépés előtt is jelen volt Magyarországon az intézkedés, bár változó tartalommal. 1945-öt követően ugyan mellőzték az alkalmazását, de 1945 előtt az előzetes letartóztatás alternatívájaként jelen volt ez az anyagi jellegű szurrogátum.

„Az előzetes letartóztatásnál enyhébb jogkorlátozást jelentő, azt helyettesítő eljárásjogi eszköz, mely vagyoni értéke folytán hivatott biztosítani, hogy a terhelt ne szökjön meg, illetve a hatóság megjelenésére felszólító határozatának engedelmeskedjék.”⁴² „Másként fogalmazva: az óvadék a büntetőeljárásban az eljárás alá vont személy által nyújtott biztosíték, amely arra szolgál, hogy a szabadlábon lévő személy a büntetőeljárás során rendelkezésre álljon.”⁴³ Az előzetes letartóztatás alternatíváját jelenti, mert lehetőséget biztosít arra, hogy a terhelt jelenlétét úgy biztosítsák az eljárási cselekményeknél, hogy egyben a személyi szabadságát ne vonják el.⁴⁴ Tehát az óvadék vagyoni természetű biztosíték, amelyet letehetett a terhelt, vagy más, míg a kezesség, pedig bizalmat élvező személy vagy intézmény által kifejezett és vállalt biztosíték volt.⁴⁵ Az óvadék az előzetes letartóztatást helyettesítő, a terhelt jelenlétének biztosítását szolgáló olyan sajátos kényszerintézkedés, melynek elfogadásával egyidejűleg más kényszerintézkedés is elrendelhető.

⁴² Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, 2002, 214. o.

⁴³ Kardos Sándor: Óvadék a büntetőeljárásban. DE-ÁJK, Debrecen, 67. o.

⁴⁴ Bánáti J.- Belovics E. – Csák Zs. – Sinku P. – Tóth M. – Varga Z.: Büntető eljárásjog, HVG-Orac, Budapest, 2003, 90. o.

⁴⁵ Király Tibor – Büntetőeljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 90. o.

Természetesen a polgári jogban is találkozhatunk az óvadékkal és a kezességgel, de ezek eltérő célt szolgáló jogintézmények. Az óvadék szerződési biztosíték, mégpedig a teljesítési képességet erősítő dologi jogi biztosíték. Az óvadék pénz, takarékbetétkönyv vagy értékpapír átadása a jogosultnak valamely jogviszonyból származó követelésének a biztosítása végett. A kezesség szintén biztosíték, amely rendeltetését azzal tölti be, hogy az adós kötelezettségének teljesítésére meghatározott feltételek mellett más is kötelezettséget vállal.⁴⁶

V/2. Az óvadék a hatályos Büntetőeljárásban

Az óvadék célja a terheltnek az eljárási cselekményeken való biztosítása, de oly módon, hogy a terhelt személyi szabadságát nem vonja el. A törvény lehetőséget ad arra, hogy a bíróság az óvadék elfogadásával együtt lakhelyelhagyási tilalmat, házi őrizetet, távoltartást, valamint kiutazási tilalmat rendeljen el, ha a konkrét ügyben ezeket indokoltnak tartja, és az elrendelés feltételei fennállnak.

Az óvadék intézménye annyiban ugyanaz maradt, hogy az „a bíróság által meghatározott összeg, amely a terheltnek az eljárási cselekményeken való jelenlétét biztosítja.”⁴⁷

Ugyanakkor annyiban finomodott a szabályozás, hogy kizárólag a szökés, vagy elrejtőzés esetén szüntetheti meg a terhelt előzetes letartóztatását, tehát a többi előzetes letartóztatási különös oknál erre nincsen lehetőség. Ennek további feltétele az, hogy akkor lehet róla szó, ha a bűncselekményre és a terhelt személyi körülményeire figyelemmel elmondható az, hogy az eljárási cselekményeknél való megjelenést az óvadék letétele valószínűvé teheti.

Az óvadék megállapítását kizárólag a védő illetve a terhelt kérheti az előzetes letartóztatás elbírálására jogosult bíróságnál, a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bíróság hivatalból nem indítványozhatja az óvadék elfogadását. Ennek megállapításának tárgyában a bíróság ülést tart, amelyen az ügyészt, a terheltet és a védőt kell meghallgatnia, de ha a védő nem jelenik meg az ülésen, az ülés távollétében is megtartható. A bíróságnak az óvadék összegét a terhelt személyi körülményeire és vagyoni figyelemmel kell megállapítani. Határozatában lakhelyelhagyási tilalmat vagy házi őrizetet ennek ellenére is elrendelhet, s a bíróság az óvadék megállapításáról az előzetes letartóztatást elrendelő határozatában is rendelkezhet.

⁴⁶ Bíró György – A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai. Novosni Kiadó, Miskolc, 2001, 488. és 505. o.

⁴⁷ 1998. évi XIX. törvény A Büntetőeljárásról 147. § (1) bekezdés

A törvény nem határozza meg azon bűncselekményeket, elkövetési formákat, büntetési tételeket, melyek megvalósulása esetén már kizárt az óvadék megállapítása, s ezzel bizonyos értelemben a bírói gyakorlat kap szabad kezet. Ez azt jelenti, hogy mindig a konkrét ügyben a rendelkezésre álló, a bűncselekményre és a terhelt személyi körülményeire vonatkozó tények, körülmények alapján kell eldöntenünk, hogy valószínűsíthető-e a terhelt jelenléte. Akár súlyos, élet elleni, életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetése esetén sem kizárt az óvadék elfogadása. Legelőször azonban az vizsgálendő a bíróság részéről, hogy a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott okon kívül másik különös előzetes letartóztatási ok is fennáll-e, amennyiben ugyanis igen, akkor az óvadék elfogadásának nincs helye. Csak abban az esetben, ha az elkövetés körülményeit, a terhelt magatartását, személyi, családi körülményeit, életvitelét megvizsgálva arra jut, hogy a bűncselekmény nagy tárgyi súlyára is tekintettel valóban valószínűvé teszi és biztosítja az óvadék letétele az eljárási cselekményeken való részvételt fogadhatja el a bíróság.

V/3. Az óvadék összege

Az óvadék összegének sem az alsó, sem a felső határát nem határozza meg törvény, a terhelt személyi és vagyoni viszonyaira figyelemmel olyan összegben látszik azt célszerűnek meghatározni, hogy az óvadék elvesztésének kilátása a szökéstől, elrejtőzéstől visszatartson. A törvény nem állítja, hogy az óvadékot letevő más személy személyi, vagyoni viszonyait figyelembe kell venni, de ez az óvadék céljából magából következik.⁴⁸ „Mindenesetre: az óvadék összegének sem alsó, sem felső határát nem állapítja meg a törvény, de olyan összegű óvadék megállapítása, ami a jövedelmi és vagyoni viszonyokat figyelembe véve nyilvánvalóan megfizethetetlen, az óvadék iránti kérelem burkolt elutasítását és egyben a törvény megkerülését jelenti.”⁴⁹

Az óvadék összegének csökkentése, valamint a lakhelyelhagyási tilalom, a házi őrizet és a távoltartás elrendelésének mellőzése és a kiutazási tilalom mellőzése érdekében a vádlott és a védő is fellebbezést nyújthat be, azonban a távoltartás és a külföldre utazási tilalom biztosításának mellőzése az eredeti BH. 2004/6. számú határozatban még nem volt benn az intézmények hiányában, azonban itt kiterjeszthető megállapítás az, hogy ezekre is alkalmazható a határozat. Kimondja továbbá a törvény, hogy a jogerősen megállapított óvadékot a bíróságon készpénzben kell letenni, adott esetben annak letételét külön jogszabályban meghatározott módon kell igazolni, ha banki átutalással helyezték azt a letéti

⁴⁸ Király Tibor: Büntetőeljárás Jogi Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 322. oldal

⁴⁹ Berkes György: Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG Orac, Budapest – 2004, 462. oldal

számlára. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy más személy fizesse be az óvadékot a bíróság részére, csupán az mondja ki, hogy régebbi szabályozással ellentétben a befizető részére nem köteleztet büntető eljárásjogi jogokat, kötelezettségeket, sőt, résztvevővé sem válik. A befizető lehet magánszemély, akár civil szervezet vagy jogi személy is, vagy a terhelt magánmunkáltatója. De akár a terhelt védője is befizetheti az óvadék összegét. Külföldön ezzel szemben széles körben van lehetőség az óvadék értékpapírral történő megfizetésére is. Az ilyen teljesítésnek már a magyar jogban sincs akadálya, ráadásul e körben nem csak bemutatóra szóló értékpapírnak van jelentősége, hanem névre szólónak is. Az óvadék összegére hangsúlyozottan sem a terhelt, sem pedig védője nem tehet indítványt, nem közölheti, hogy milyen nagyságú óvadékot képes kifizetni, arra azonban joguk van, hogy a bíróságot mintegy tájékoztassa a terhelt élet és vagyonviszonyairól. Emellé olyan köz és magánokiratokat csatolhat, amelyek a terhelt életkörülményeit vagy annak egy részét tárják fel, valamint ingó és ingatlan vagyonának a nagyságát igazolják.

Arra is biztosít a hatályos törvény lehetőséget, hogy a bíróság már az előzetes letartóztatás elrendeléséről szóló határozatában döntsön az óvadékról, ugyanis a gyakorlatban előfordul, hogy amikor a terhelt őrizete nem szűnt meg, de az ügyész már a terhelt előzetes letartóztatását indítványozza, akkor a védő és a terhelt az óvadék megállapítására tesz indítványt.

A határozathozatalakor a bíróság hasonló feltételrendszer vizsgálatát végzi el, mint az előzetes letartóztatásnál, tehát megvizsgálja, hogy fennáll-e az általános ok, azonban a különös okok vizsgálatakor csak a 129. § (2) bekezdés b.) pontjának fennálltakor dönt az óvadék elrendeléséről, más esetben ugyanis ez törvénytől fogva kizárt.

Az óvadék megállapításáról a nyomozási bíró is dönthet, és a 210. § (1) bekezdés d.) pontja alapján erről ülést tart, csakúgy, mint az ítélebíró, kivéve, ha az előkészítő ülésen vagy a tárgyaláson indítványozzák az arra jogosultak az óvadék megállapítását. Ekkor a bíróság ülés tartása nélkül az indítvány előterjesztésekor is dönthet az óvadék megállapításáról. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése alapján az Országgyűlés 2006. július hó 1. napján hatályba lépett rendelkezésével úgy határozott, hogy a korábban kialakított bírói gyakorlatot törvénybe iktatja, s ez alapján „Az ülés mellőzhető, ha az indítvány tárgya óvadék megállapítása, és az előzetes letartóztatás elrendelése a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott okán kívül máson is alapult.”⁵⁰ Akkor határoz a bíróság továbbra is ülésen, ha

⁵⁰ 1998. évi XIX. törvény A Büntetőeljárásról 210. § (2) bekezdés

az óvadék megállapításának az előzetes letartóztatás mellőzésének, a terhelt előzetes letartóztatása megszüntetésének a Be. 147. § (2) bekezdésében rögzített törvényi feltételei fennállnak. Másodfokú eljárásban a bíróság az ilyen indítványt tanácsülésen utasíthatja el.⁵¹ Ugyanez a helyzet a harmadfokú eljárás esetében is.

V/4. Az óvadék elrendelésének időbeli korlátja

A gyakorlatban felmerülő kérdés az óvadék megállapítására tett időbeli korlát. A törvény ugyan nem állapít meg időbeli korlátot a megállapításra, azonban a 147. § (2) bekezdésének helyes értelmezése szerint mégis van ilyen. Ez abból következik, hogy a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott ok nem azonos a 327. § (2) bekezdés b.) pontjával, bár mind a kettőben történik utalás a szökés, elrejtőzés veszélyére. Azonban a 129. § (2) bekezdés b.) pontja a terheltnek az eljárási cselekményeken való részvételét, míg a 327. § (2) bekezdésének b.) pontja – az erre vonatkozó rendelkezés jogerőre emelkedése esetében – a szabadságvesztés biztosítását szolgálja. A 327. § (2) bekezdése szerint az ügydöntő határozat kihirdetése után az előzetes letartóztatás a 129. § (2) bekezdés a.), b.) vagy d.) pontja alapján kívül akkor is elrendelhető, ha az ítéletben kiszabott szabadságvesztés tartamára figyelemmel a vádlott szökésétől vagy elrejtőzésétől kell tartani. Ebben a szakaszban nem is a terhelt eljárási cselekménynél kötelező jelenlétének a biztosítása a cél, mint a 129. § (2) bekezdésénél, hanem a cél magának a szökésnek, vagy elrejtőzésnek a veszélyének kiküszöbölése, melyre a nem jogerősen kiszabott büntetés súlyossága nyújt következtetési alapot. Ez az ok tehát semmiképp nem tekinthető azonosnak a 129. § (2) bekezdése b.) pontjában foglalt okkal azonosnak, ebből pedig az következik, hogy az óvadék megállapításának feltételeit meghatározó szakaszban azért van a 129. § (2) bekezdésének b.) pontjára való utalás, mert ez jogértelmezéssel nem bővíthető, tehát amennyiben a 327. § (2) bekezdése szerinti előzetes letartóztatási ok áll fenn, az óvadék elfogadása a másodfokú eljárásban a törvénynél fogva kizárt.⁵² Harmadfokú bíróság eljárásában is kizárt az óvadék megállapítása akkor, ha a nem jogerős szabadságvesztés tartamára tekintettel áll fenn az önálló letartóztatási ok. A harmadfokú bíróság tanácsülésen utasítja el az erre vonatkozó indítványt. Másodfokú eljárásban, ha az óvadék engedélyezését a törvény nem zárja ki – melyre példa az, hogy ha a másodfokú eljárásban is a 129. § (2) bekezdés b.) pontja alapján tartották fenn az előzetes letartóztatást- a bíróság az indítványt ülésen bírálja el, végzése ellen pedig a 382. § alapján fellebbezésnek is van helye.

⁵¹ BH 2004/272

⁵² BH 2004/272., BH 2004/135., BH 2004/134.

V/5. Az óvadék letétele

Az összeg letevésének megtörténtét követően pedig a fogva lévő terheltet azonnal szabadon kell bocsátani, vagy az előzetes letartóztatást a bíróság nem rendeli el. Az erről a nyomozási bíró által hozott végzés ellen az ügyész fellebbezhet, s ennek a fellebbezésnek halasztó hatálya van. A terhelt tényleges szabadon bocsátására kizárólag azt követően kerülhet sor, hogyha az óvadék teljes összegét letétbe helyezték a bíróságon. A befizetést annál a bíróságnál kell eszközölni, amelyik bíróság az óvadék tárgyában határozott. Az óvadék megállapítása iránti indítvány elutasításakor a terhelt, illetve védője akkor terjeszthet elő újra indítványt, ha ebben új körülményre hivatkozik, hogyha ez elmarad, a bíróság az indítványt érdemi indokolás nélkül elutasítja.

Az óvadék formájával kapcsolatban megemlíthetők még az óvadékirodák is. Az óvadék kifizetésével kapcsolatban ugyanis felvetődhet egy olyan bank és biztosítási rendszer kiépítése, mely kifejezetten óvadék céljára nyújthat összegeket.⁵³ Hazánkban – az angolszász országokkal szemben – ez az intézmény kuriózumnak számít, az első ilyen iroda 2004. július 1-jén kezdte meg működését.

A gyakorlatban többször is előfordult az, hogy a terhelt annak ellenére nem fizette meg az óvadék összegét a bíróság részére, hogy a bíróság elfogadta az óvadékot és elrendelte a terhelt előzetes letartóztatásának megszüntetését. A bíróságnak ebben az esetben határoznia kell az előzetes letartóztatás elrendeléséről a szabadlábon, vagy őrizetben lévő terhelt esetében, mert nem hagyható figyelmen kívül az, hogy előzetes letartóztatás oka az óvadék felajánlása ellenére fennáll, és csak az óvadék jogerős megállapítása és megfizetése eredményezheti az előzetes letartóztatás megszüntetését. Ha az óvadék tényleges letétele késedelmet szenved, és a bíróság ismét határoz az előzetes letartóztatásról, az óvadék elfogadásáról hozott határozat sem tekinthető hatályosnak.⁵⁴

V/6. Eljárási szankciók az óvadék körében

Az eljárási szankciók többértékűek lehetnek, s e körben az óvadék megszüntetésének eseteiről szeretnék beszélni. Mivel az óvadék célja annak biztosítása, hogy a terhelt az eljárási cselekményeknél jelen legyen, ezért amennyiben a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, elrendelheti a bíróság az előzetes letartóztatást az óvadék letételét követően, ha a terhelt

⁵³ Balla Péter: Néhány gondolat az óvadékról. Rendészeti Szemle, 1994/9. szám, 80-81. oldal

⁵⁴ BH 2004/6. Fórum

az eljárási cselekményen a szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, elmaradását pedig alapos okkal nem mentette ki, vagy ha az óvadék letételét követően a terhelt előzetes letartóztatásának más oka felmerült. A terhelt egyetlen esetben veszíti el jogát az óvadék összegére, ha az eljárási cselekményen való nem megjelenés miatt a bíróság az előzetes letartóztatást újra elrendelte. Ez egy abszolút ok, amikor mindenképpen elveszik a biztosíték.

V/7. Az óvadék visszaszolgáltatása

Ezzel szemben visszakapja az óvadék összegét a terhelt, ha a bíróság az előzetes letartóztatását ezen kívüli okból elrendelte, vagy ha az ügyész a nyomozást megszüntette, annak határideje lejárt, vagy az ügyész elmulasztotta a vádemelést. Akkor is visszajár az óvadék összege, ha a bíróság az eljárást jogerős ítélettel vagy megszüntető határozattal befejezi, azzal a kitéttel, hogy szabadságvesztés kiszabása esetében az óvadék akkor visszaadható, ha a büntetés letöltését a terhelt megkezdte. Legkésőbb akkor jár vissza az óvadék, ha a terhelt, mint elítélt megkezdte a szabadságvesztés végrehajtásának letöltését. Ha a terheltet csak pénzbüntetésre ítélik, természetesen visszajár az óvadék, de ha a pénzbüntetés behajthatatlan lesz, akkor sem szolgálhat a pénzbüntetés fedezetéül. Az óvadék visszakövetelésére irányuló jog attól az időponttól számított öt év alatt évül el, amely időponttól az óvadék összegét a terhelt részére vissza kell adni.

V/8. Az óvadékkal kapcsolatos jogalkalmazási kérdések

Az óvadék intézményével kapcsolatban érdemes hivatkozni azon kerekasztal beszélgetésre, amely gyakorlati és elméleti jogászok részvételével 2004. május 24-én az Országos Kriminológiai Intézetben zajlott le. A beszélgetés a Be. akkor egy éves alkalmazásának tapasztalatait taglalta.⁵⁵

Elhangzott az az óvadékkal kapcsolatosan, hogy alkalmazása során meglehetősen sok probléma merült fel, bizonyos felvetés szerint az intézmény bevezetésével nem vált egyértelművé a jogalkotói akarat ateckintetben, hogy mi is alakítja elsősorban az óvadék összegét, az eljárás tárgyát képező cselekmény, vagy a terhelt személyi körülményei. Ha ez utóbbi, akkor az intézmény csak a tehetősök intézménye lesz, amivel az előzetes letartóztatást kiválthatják.

⁵⁵ Büntetőeljárás a gyakorlatban. (Összefoglalás az Országos Kriminológiai Intézetben 2004. május 24-én megtartott kerekasztal-megbeszélésről) Ügyészek Lapja 2004/4. szám 263. oldal

A legkomolyabb, s leghangzatosabb ellenérv a mai napig az, hogy a tehetőseknek nyújt előjogokat, de ez fenntartással kezelhető, mivel az óvadék mértékét nem csak az elkövetett cselekmény tárgyi súlyára, hanem a személyi és vagyoni körülményekre is tekintettel kell megállapítani. Azt mindenképpen alappal lehet vélelmezni, hogy nem minden terheltnek van olyan rokona, ismerőse, aki egyben rendelkezik az óvadék összegével, tehát megállapíthatjuk azt valamilyen szinten, hogy van olyan köre a terhelteknek, akik nem tudják az óvadékot megfizetni, ebből azonban hibás következtetés lenne azt levonni, hogy az óvadék a gazdagok intézménye lenne.

Fontos azt megjegyezni, hogy a terhelt szempontjából sokkal előnyösebb megoldás az óvadék, mivel tudja rendezni családi, személyi viszonyait, ugyanakkor nem terheli az államháztartást sem az ellátása, őrzése, mivel az köztudomású tény, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek túlterheltek.

V/9. Az óvadék a gyakorlatban

Az óvadékról csak távlati statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre, azonban a nagyságrendeket figyelve rájöhethetünk, hogy a 2003. július 1. napjától 2013. december 31. napjáig összesen a bíróságok által elfogadott 671 óvadék felajánlás az előzetes letartóztatások összes számához viszonyítva akkor sem hatalmas nagyságrend, ha az óvadék felajánlások száma a megadott időszakban 1511 darab volt, s ebből a bíróságok 837 alkalommal utasították el ezeket. Az előzetes letartóztatások száma éves szinten is bőségesen meghaladja az ilyen óvadék elfogadások tíz éves összefoglalt számát, kijelenthető tehát az is, hogy elenyésző mértékben van jelen a magyar jogalkalmazásban rendszeresen az óvadék elfogadása.⁵⁶

VI. Összefoglalás, záró gondolatok:

Amint az a dolgozattól jól látható, a hatályos magyar szabályozás nem tökéletes. Több intézménynél is hiányoznak részletszabályok, sok helyen a norma nem elég konkrét. E dolgozat keretei között elég csupán az óvadék összegére vonatkozó szabályozási hiányt említenünk, vagy a házi őrizet konkretizálatlanságát. Az azonban ennek ellenére is látható, hogy ezek a helyettesítő intézmények igenis használható módokat jelentenek a kényszerintézkedések rendszerében, mivel garanciarendszerük kiépített, megfelelően

⁵⁶ <http://www.mklu.hu/pdf/ovadek20140131.pdf>

strukturált. Véleményem szerint az intézményrendszer kellőképpen differenciált, valószínűleg minden konkrét bűncselekményhez hozzárendelhető a megfelelő kényszerintézkedés.

Azt azonban sajnálatos tapasztalatként kell értékelnem, hogy ezeket a helyettesítő intézkedéseket az előzetes letartóztatáshoz viszonyítva arányaiban mérten meglepően kevésszer alkalmazzák az eljáró hatóságok. Konkretizálva az eddig megemlített adatokat: A tavalyi, 2013-mas évben összesen a minket érintő kényszerintézkedéseknek csupán 8,89%-a volt lakhelyelhagyási tilalom, s mindösszesen 5,77 %-a házi őrizet. Amint azt említettem, az óvadékról csak távlati adatok állnak rendelkezésünkre, azt ugyanakkor láthatjuk, hogy az esetek 85,34 %-ában az eljáró hatóságok előzetes letartóztatást hajtottak végre, annak ellenére, hogy ugyanazon eljárási cél elérésére még legalább kettő, de inkább három egyéb, az államháztartásra és a börtönviszonyokra jóval kedvezőbb intézmény is a rendelkezésükre állt.

A dolgozat korábbi részében, az elektronikus házi őrizettel kapcsolatosan megemlített 230 millió Euro évenkénti megtakarítás Nagy-Britanniában nem az egyetlen pozitív hozadéka az ott széleskörűen bevezetett (közel 35.000 terheltről van szó) elektronikus házi őrizet, mivel a börtönviszonyokon is változtathat az a gyakorlat, miszerint a terheltek nem elsősorban előzetes letartóztatásban részesülnek. A hazai büntetés-végrehajtás –mint tudjuk- a fenntarthatóság határát súrolja, s ezzel már több jogvédő szervezet is foglalkozott, amelyek állásfoglalásukban is e helytelen gyakorlat ellen léptek fel.

Ugyanakkor, mint mindennek, ennek is két oldala van. Az ároktői banda esete is éppen ezért került bele a dolgozatba, mivel az ezen a jogeseten keresztül is tisztán látható, hogy a házi őrizet nem lehet minden esetben elegendő súlyú és megbízható eszköz, mivel a helyettesítő intézkedés során szökött meg az a két férfi, akit később Svájc-ból hozott haza a nyomozó hatóság. Világos az, hogy ebben az esetben az elektronikus jeladó hiánya is kiváltó ok volt, ám a tendenciát látni kell.

Ez alapján a dolgozat írója kizárólag arra a következtetésre jut, hogy a mindenkori jogalkalmazónak nagyon vékony határvonalon kell járnia a kényszerintézkedések elrendelésekor, mellyel el kell kerülnie azt, hogy olyan terheltek kerüljenek előzetes letartóztatásba, akik jelenléte az eljárásban személyi körülményei, cselekményük súlya alapján egy enyhébb kényszerintézkedéssel is elérhető.

Ugyanakkor a jelenlegi intézményrendszer differenciáltsága egy-két szabályozási hiányosság ellenére megfelel az európai normáknak, s így a jogállamiság eszményével is összeegyeztethetőnek tekinthető.

Források:

Bócz Endre: A kényszerintézkedések büntető eljárásjogi és kriminalisztikai nézőpontból, I. Rész. Ügyészek Lapja 2000/2. sz.

Bócz Endre: A kényszerintézkedések büntető eljárásjogi és kriminalisztikai nézőpontból, II. Rész. Ügyészek Lapja 2000/3. sz.

Fahidi Gergely - Előzetesből házi őrizetbe: feltételesen. HVG, 2008. (30. évf.) 41. (1533.) szám.

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián – Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2004, 2007, 2008.

Fülöp Ágnes – Kiss Anna – Beszámoló az óvadék témakörében, 2007. szeptember 13-án megtartott kerekasztal beszélgetésről – Ügyészek Lapja 2007 (14. évfolyam) 5. szám

Fülöp Ágnes – Kiss Anna – Az óvadék elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai tanulmányok 2008. (45. kötet)

Herke Csongor – Büntetőeljárás jogi szakvizsga könyv – Dialóg Campus Kiadó, 2010.

Herke Csongor – Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései – 2001, Pécs.

Herke Csongor – Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt – Magyar Jog 1998/8. szám

Kardos Sándor – Óvadék a büntetőeljárásban, Ad futuram memoriam (Tanulmányok Csabai Ervin 85. születésnapja tiszteletére), Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.

Károlyi László – Személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések és azok végrehajtása – Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2013.

Király Tibor – Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, 2008.

Dr. Koncz János – A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésének és gyakorlati végrehajtásának tapasztalatai – Belügyi szemle, 1979. június, XVII. évf, 6. szám.

Kovács Zsuzsa Gyöngyvér – Az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgáló jogintézmények, Debreceni Jogi Műhely V. évfolyam 3. szám

Kövér Ágnes: Előrehozott büntetés, COLPI- Helsinki Bizottság, 1996; A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelméhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozati szakaszában. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése, 1996.

Nehéz – Posony Márton: „... nem lehet előrehozott büntetés”. Fundamentum: az emberi jogok folyóirata, 2004. 1. szám.

Róth Erika – Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris Kiadó, Budapest 2000.

Than Alexandra – Elektronikus házi őrizet Nagy-Britanniában – www.debrecebijogimuhely.hu; 4/2008

Belegi József, Berkes György - Büntetőeljárás Jog I-III. Kommentár a gyakorlat számára, HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2014.